

"על הדבש ועל העוקץ": סמכות השיפוט המקומית ב"תביעות אינטרנט"

אסף טבקה*

- א. מבוא
- ב. סמכות מקומית: אדני יסוד
- ג. סמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט": הדסקריפטיבי, הנורמטיבי ומה שביניהם
 1. כשל ראשון: למהותו של "מקום"
 2. כשל שני: להבנתו של הדין הראוי
- ד. סיכום

"האינטרנט יכול להציב אתגרים לא פשוטים בכל הנוגע להפעלת הסמכות המקומית, העניינית והבין-לאומית [...] ואולם, האינטרנט אינו הופך את המשפט לוירטואלי, כאילו ארע שבר או כאילו חדלו חוקי הכובד של המשפט לחול על כלי זה [...] השימוש באינטרנט טומן בחובו יתרונות גדולים וכולל אפשרויות הנראות 'נארניות'. אך הוא אינו יכול לשבור את ה'מצור' הרגיל של הדין. המתכון הנכון מצוי בהגיגתם של הכללים הרגילים של הדין".¹

"אם בתי-המשפט יתייחסו לאינטרנט כאל מקרה מיוחד הדורש עקרונות והליכי משפט מיוחדים, עלול כל הבסיס לסמכות השיפוט המקומית להתמוטט ולגרור לתוצאות בלתי-רצויות במערכת המשפט. עדיף לאמץ ולהתאים ככל האפשר, את עקרונות המשפט הקיימים אל המרחב האלקטרוני והפעילות המסחרית המתבצעת בו, בלי שתופרנה זכויותיהם המהותיות של בעלי הדין".²

* בית הספר למשפטים ע"ש חיים שטריקס, המסלול האקדמי של המכללה למינהל. תודה ליובל מרין, לשמוליק בכר, לעידו באום ולאייתי קריידן על הערותיהם המועילות. תודה לנועם אביטל ולגלעד גיא על עזרתם במחקר. אבקש להקדיש מאמר זה ליהודית: "בכל יום של חיינו יחדיו / קהלת מוחק שורה מספרו". (יהודה עמיחי **עכשיו ובימים האחרים** (1955)).

1 דברי השופט בועז אוקון בה"פ (י-ם) AHAVA (USA) Inc. 3137/04 נ' ג' דבלוי ג' בע"מ (J.W.G. Ltd.), פ"מ תשס"ג (2) 337, 351 (2004).

2 יהונתן בר-שדה **האינטרנט והמשפט המסחרי המקוון** 170 (מהדורה שנייה, 2002).

א. פתח דבר

האינטרנט הפך חלק בלתי נפרד מחיינו. בשנים האחרונות השתלב האינטרנט ככלי מרכזי ומהותי ברוב הפעולות שאנו מבצעים בשגרת הימיום. לעתים נדמה כי הוא נעשה שקוף, כמעט מובן מאליו, מבלי שנבין עד כמה הוא שגור ונוכח כמעט בכל תחום שבו אנו עוסקים, ועד כמה חדר לכל חרך בחיינו האישיים והמקצועיים כאחד. האינטרנט מאפשר לנו לתקשר איש עם רעהו באופן פשוט, ישיר ובלתי-אמצעי; לצפות בסרטים באופן נוח ובעלות זניחה; להאזין למוסיקה מכל רחבי העולם; להתעדכן בפרסומים ובידיעות חדשותיות מהארץ ומחו"ל; לבצע רכישות של מוצרי צריכה מכל סוג; לבטא את דעותינו באופן חופשי ומידי; להכיר אנשים שונים בארץ ובעולם; לנהל באופן שוטף ועצמאי את עניינינו הכלכליים, האישיים והמקצועיים; ובעיקר, להיחשף לכמות מידע עצומה ומגוונת בכל תחום עלי אדמות – מידע שהפך זמין ורווח באבחת מקלדת, לשימושינו השונים והרבים.

מטבע הדברים, כאשר מתקיים מגוון רב כל כך של אפשרויות פעולה, הדבר עשוי להביא להתגלעותן של פלוגתות הנובעות מפעולות אלה ומאחרות. מקום שבו מתגבש הסכסוך לכדי הליך משפטי עולה, בין שאר השאלות המקדמיות, אף שאלת סמכות השיפוט המקומית: מהו המקום שבו יתברר ההליך המשפטי ואיזה בית משפט באיזה אזור גאוגרפי בארץ יוסמך לפסוק בו?

מאמר זה מבקש לעסוק בסוגיה זו ולנתח את שאלת סמכות השיפוט המקומית בתביעות המשלבות פעילות אינטרנטית, בתובענות שנושאן אינטרנט ובהליכים שעילת התביעה המבססת אותם נעשתה באינטרנט או באמצעותו (להלן: "תביעות אינטרנט").³ בכגון דא אבקש לבחון את הסוגיה בשלושה מישורים: ראשית, במישור הפרוזיטבי, לעמוד על הדין הנוהג אשר לשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט". שנית, ובהמשך לכך, להסביר את הדין, כמו גם את הסיבות שבגינן קובע הדין בישראל את אשר הוא קובע. שלישית, במישור הנורמטיבי, לבחון אם הדין המצוי אכן ראוי להמשיך ולהתקיים נוכח הרציונלים העומדים בבסיס הסוגיה, כמו גם הרציונלים הכלליים העומדים בבסיס הפרוצדורה האזרחית.

על מנת לעשות כן, אעמוד בחלקו הראשון של המאמר על שאלת סמכות השיפוט המקומית. חלק זה דן, בקיצור נמרץ, בחשיבותה של סוגיה זו בהליך האזרחי, בעקרונות וברציונלים העומדים בבסיסה, כמו גם במגמה הרווחת בשנים האחרונות בפסיקה בישראל העוסקת בה. כפי שנראה, מגמה זו – שעיקרה הפחתת החשיבות הנוגעת לשאלת הסמכות המקומית – מאפיינת אף את הפסיקה העוסקת בשאלת

³ כפי שנראה להלן, הפסיקה בישראל לא הגדירה די הצורך מהי בדיוק "תביעת אינטרנט", מהם מאפייניה ואם יש צורך להחיל בה דין שונה מזה החל על תביעה שאינה "תביעת אינטרנט". ראו הדיון בהמשך המאמר, לרבות המסקנה המתבקשת נוכח גישות הפסיקה למונח זה, לאופן הבנתו ולדין הנוהג בהליכים הנוגעים לו.

סמכות השיפוט המקומית ב"תביעות אינטרנט". בכך אעסוק בחלקו השני של המאמר. בראשיתו של חלק זה יוצגו פסקי הדין וההחלטות שניתנו בישראל בתחום זה, ותתואר המגמה הרווחת בפסיקה אשר לשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט". מיד לאחר מכן, אעמוד על הבעיות והכשלים הרבים הנובעים מהאופן שבו מתייחסת הפסיקה לנושא. בסיומו של חלק זה אבקש להציע דרכים לתיקון המעוות, שעיקרן הבחנה בין "תביעות אינטרנט" צרכניות ובין "תביעות אינטרנט" שאינן צרכניות, התאמת ההלכה והריגיה לסוגי התביעות השונות, ועמידה מחודשת על חשיבותם של כללי הסמכות המקומית ועל הצורך להחילם כלשונם מקום שבו נדרש לעשות כן. בחלקו השלישי של המאמר אסיים את הדיון ואסכמו.

ב. סמכות מקומית: אדני יסוד

שאלת המקום (Locus) שבו מתקיים ההליך המשפטי היא אחת מאבני היסוד של כללי סמכות השיפוט. הליך אזרחי אינו יכול להתברר במקום שיפוט שרירותי, אלא רק באזור גאוגרפי המקיים זיקה או קשר ענייני לנתבע או לדבר (Res) נשוא התביעה. הבנה זו היא עתיקת יומין. מקורותיה נטועים, ככל הנראה, עוד במשפט העברי הקדום ובמשפט הרומי העתיק.⁴ מאז ועד היום היא מוכרת ברוב מדינות העולם המערבי, על שיטות המשפט השונות הנוהגות בו.⁵ רוב שיטות המשפט מאפשרות את קיומה של התביעה במקום שבו הנתבע נמצא (מקום מגוריו, מקום עבודתו) או באחד המקומות שבהן מתקיימת זיקה ברורה בין הנתבע ובין עיקר התביעה (המקום שבו נוצרה ההתחייבות בין התובע לנתבע, מקום מסירת הנכס נשוא התביעה, מקום המעשה או המחדל נשוא התביעה וכיוצא בזה).

הקביעה שלפיה תביעה תתנהל באחד המקומות שבהם הנתבע נמצא או באחד

⁴ ככל הנוגע למשפט הרומי, מוכר הכלל שלפיו Actor Sequitur Forum Rei (התובע עוקב אחר פורום הנתבע או התובע בא אחרי העניין הנתבע). להרחבה בעניין מקורותיו של הכלל ותחולתו במשפט הרומי, ראו: LEOPOLD WENGER, INSTITUTIONS OF THE ROMAN LAW OF CIVIL PROCEDURE (1940) 46; ככל הנוגע למשפט העברי מוכר הכלל שלפיו "התובע הולך אחר הנתבע". להרחבה בעניין מקורותיו של הכלל ותחולתו במשפט העברי, ראו: אליאב שוחטמן **סדרי הדין לאור מקורות המשפט העברי, תקנות הדיון ופסיקת בתי הדין הרבניים בישראל** 125–89 (1988).

⁵ Arthur Tylor von Mehren, *Adjudicatory Jurisdiction: General Theories Compared and Evaluated*, 63 B.U. L. REV. 279, 310 (1983); Hans Smit, *Common and Civil Law Rules of In Personam Adjudicatory Authority: An Analysis of Underlying Policies*, 21 INT'L & COMP. L.Q. 335, 335–336 (1972). לפירוט נוסף, בכל הנוגע למדינות הקונטיננט, ראו: Henry P. DeVries & Andreas F. Lowenfeld, *Jurisdiction in Personal Actions – A Comparison of Civil Law Views*, 44 IOWA L. REV. 306 (1959). לפירוט נוסף, בכל הנוגע לארצות הברית, ראו, במישור הפדרלי: 28 U.S.C § 1391; במישור המדינתי: GENE R. SHREVE & PETER RAVEN-HANSEN, UNDERSTANDING CIVIL PROCEDURE 156 (2002).

המקומות שבהם מתקיימת זיקה ברורה בין הנתבע ובין עיקר התביעה, איננה מקרית. כללי סמכות השיפוט המקומית עוצבו כפי שעוצבו מתוך הבנה כי התובע, כמי שמגיש את התביעה ואמון על ניהולה, שולט בהליך ומנווט אותו כרצונו. החשש שמא ינצל התובע עובדה זו ויגיש את תביעתו במקום המרוחק במכוון מהמקום הקשור לנתבע או לאירוע המהווה את עלית התביעה – וכך יטלטל את הנתבע שלא לצורך, יצבור לעצמו יתרון דיוני לא הוגן ויערים עליו קושי להעמיד לעצמו הגנה משפטית ראויה – הוא הרציונל העיקרי בגינו נקבע הכלל האמור כפי שנקבע.

זהו, כמובן, איננו הרציונל היחיד. קיומו של הכלל במתכונתו הידועה – שבה הולך התובע אחר הנתבע – אף עולה בקנה אחד עם הנחת יסוד נוספת המוכרת לנו מימים ימימה: "המוציא מחברו עליו הראיה". תובע הגורר נתבע להליך משפטי מפר את מצב העניינים הקיים עובר להגשת התביעה. מכיוון שכך, ברי כי כל עוד לא הוכיח את טענותיו כלפי הנתבע, אין זה האחרון חייב לו דבר, ובוודאי שאין הנתבע חייב להגיע למקום מושבו של התובע ולהתדיין שם. ההפך הוא הנכון. מכיוון שהתובע הוא בעל הדברים, ומכיוון שהוא זה המבקש סעד כלפי הנתבע, ראוי ונכון יהיה שעל כתפיו יוטל הנטל לא רק להוכיח את זכאותו לקבלת הסעד, אלא אף להתכבד ולהגיע למקום מושבו של הנתבע.

כדי לבסס את שני אלה, ומתוך רצון ליצור איזון דיוני ראוי בין תובעים לנתבעים, נקבעו כללי הסמכות המקומית כך שיצביעו על זיקה מובהקת בין המקום שבו מוגשת התובענה ובין הנתבע, מקום הימצאו או הדבר המהווה את מושא התביעה. ודוק, טעות תהיה לחשוב כי סמכות השיפוט המקומית מבססת עצמה על נוחות הדיון בלבד. לא זו תכליתה ולא זה התפקיד, ההיסטורי והמעשי, שנקבע לה. סמכות השיפוט המקומית מבססת עצמה על כללי הגינות וצדק מובהקים: אלו הם כללים המבקשים ליצור שיווי משקל דיוני בין תובעים לנתבעים, לאפשר לנתבע להביא את הגנתו בפני בית המשפט (וכך לקבל את יומו באופן מלא), ובסופו של יום, ליצור מסגרת דיונית ראויה שבה תתנהל התביעה.⁶

המשפט הישראלי אימץ הבנות יסוד אלו הנוגעות לסמכות השיפוט המקומית. תקנות סדר הדין האזרחי קובעות כי תביעה שאינה כולה במקרקעין,⁷ ושאינן בין הצדדים לה הסכם שיפוט,⁸ תוגש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי אחד מאלה:

⁶ להרחבה על תפקידיה של סמכות השיפוט המקומית, על חשיבותה, על אודות העקרונות והרציונלים העומדים בבסיסה, כמו גם לניתוח השוואתי וניתוח כלכלי של כללים אלו, ראו: אסף טבקה ועידו באום "להחזיר עטרה ליושנה": מקומה הראוי של הסמכות המקומית בסדר הדין האזרחי" **עלי משפט** ט 175 (2011).

⁷ תובענה שכולה במקרקעין תתנהל בבית המשפט שבאזור שיפוטו מצויים המקרקעין; תק' 4 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984.

⁸ תק' 5 לתקנות סדר הדין האזרחי קובעת כי: "היה קיים הסכם בין בעלי הדין על מקום השיפוט, תוגש התובענה לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי אותו מקום".

- (1) מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע;
- (2) מקום יצירת ההתחייבות;
- (3) המקום שנועד, או שהיה מכוון, לקיום ההתחייבות;
- (4) מקום המסירה של הנכס;
- (5) מקום המעשה או המחדל שבשלו תובעים.⁹

בשנים האחרונות ניכרת בפסיקה הישראלית מגמה של הפחתה בחשיבות שאלת סמכות השיפוט המקומית. ניתן להצביע על פסק הדין בפרשת **לוי נ' פולג**,¹⁰ כמי שבישר את תחילתה. פסק דין זה עסק בתושב גבעתיים ובתושבת ירושלים שהגישו תביעה, שאינה כולה במקרקעין, נגד תושב גבעתיים. בית המשפט העליון קבע כי הסמכות המקומית לפסוק בתביעה נתונה לבית המשפט במקום מגוריה של אחת מהתובעים (ירושלים), ולא במקום מגוריו של הנתבע. בית המשפט ציין כי הוא ער לעובדה שלפיה קביעה זו יכולה לצמצם – ושמה לערער – את הוראת התקנות העוסקות בסמכות מקומית, אך נימק את הסטייה מהוראות אלו באמירה: "במדינה קטנה כמדינתנו ממילא אין לייחס משמעות מופרזת לשאלה אם תובענה פלונית מוגשת בתחום סמכותו המקומית של בית משפט זה או אחר".¹¹

מאז רבו הפסיקות המפקקות בנחיצותם ובחשיבותם של כללי הסמכות המקומית. נראה כי לאורך השנים הולכת ותוקעת לה יסוד ההנחה כי "בניגוד לסמכות

⁹ תק' 3 לתקנות סדר הדין האזרחי. נבירה בהיסטוריה של כללי סדר הדין האזרחי בישראל מעלה כי הוראה דומה נקבעה אף בתקנות סדר הדין האזרחי, התשכ"ג-1963; ואף לפני כן, טרם קמה מדינת ישראל: בתקופת המנדט הבריטי, נקבע כלל דומה בהוראת תק' 4 לתקנות הפרוצדורה האזרחית, 1938, ע"ר תוס' 2, עמ' 95; ובתק' 3 לתקנות הפרוצדורה בבתי משפט השלום, 1940, ע"ר תוס' 2, עמ' 29; בתקופה העותמאנית נקבע כלל דומה (שמקורו, ככל הנראה, בצרפת) בהוראת ס' 1 לתוספת לחוק הפרוצדורה האזרחית העותמאנית. ראו: **קבץ החקים העותמניים הנוהגים בארץ-ישראל**, 81-82 (מ' לניאדו מתרגם, התרפ"ט). בעבר עמד בית המשפט העליון על חשיבות הכלל, כמו גם על עצם הרציונל, שלפיו התובע הוא זה ההולך אחר הנתבע. ראו: ע"א 572/76 **יוספן נ' יוספן**, פ"ד לא (1) 729, 731 (1976). והשוו: יואל זוסמן **סדרי הדין האזרחי** 78 (מהדורה שביעית, שלמה לוין עורך, 1995).

¹⁰ רע"א 6920/94 **לוי נ' פולג**, פ"ד מט(2) 731 (1995) (להלן: "פרשת לוי נ' פולג").

¹¹ שם, בעמ' 734. מעניין לציין כי בשנת 1998 הגיב מחוקק המשנה לפרשת **לוי נ' פולג**, תוך שהוא מבקש לרכך את המכה שניחתה בו, והתקין את תק' 3(א) לתקנות סדר הדין האזרחי. תקנה זו קובעת כי מקום שבו "לעסקו של התובע מספר סניפים, והיה אחד מהם בתחום השיפוט שבו מצוי מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע, תוגש התובענה לבית משפט באותו תחום שיפוט". התקנה מבקשת להגביל תובע מסחרי, המקיים סניפים בכמה מקומות שיפוט, מלתבוע במקום מרוחק ומחייבת אותו לתבוע במקום מגוריו או במקום עסקו של הנתבע. תקנה זו נותנת פתרון ראוי במקום שבו עסקינתו בתאגיד מסחרי התובע יחיד, אך היא אינה נותנת מענה במקום שבו מדובר בתובע מסחרי שאינו מקיים סניפים ברחבי הארץ, או כאשר מדובר בתובע שנייהם יחידים (בין שמדובר במצב שבו קיימים פערי כוחות בין התובע לבין הנתבע ובין שלא). במצבים אלה מקבל התובע יתרון דיוני שאינו ראוי, מפני שעתה, לאור קביעת בית המשפט העליון בפרשת **לוי נ' פולג**, הוא ראוי לתבוע לא רק על פי חלופות תק' 3(א), הנוטות במובהק לכיוון הנתבע, אלא אף במקום מגוריו שלו.

העניינית, אין הסמכות המקומית נתפסת כמצויה בלבד של סמכות השפיטה", וכי "מדינת ישראל היא מדינה קטנה בשטחה. המרחקים הקצרים בין הערים השונות במדינה, ויהיו אלו אף המרוחקות ביותר זו מזו, אינם גדולים. בהתחשב באמצעי התחבורה הזמינים לאדם בעידן שאנו חיים בו יקשה לקבל את ההנחה כאילו קיום הדיון בבית משפט המצוי במחוז מסוים, ולא אחר, חיוני להבטחת נוחות הצדדים"¹². הגדיל ועשה בית משפט השלום בתל-אביב עת פנה למחוקק המשנה בבקשה לבטל כליל את כללי הסמכות המקומית:

"דיון ביחס לסמכותו המקומית של בית המשפט היא אחת מהדוגמאות הבולטות לבזבוז של זמן שיפוטי [...] לטעמי, ראוי לבטל כליל את טענת חוסר הסמכות המקומית, ולהתייחס למיקום ההתדיינות כאל עניין מנהלי כאשר לפיה תובענה תוגש למערכת השיפוטית וזו תערוך רגולציה פנימית של התיקים לפי פרמטרים שייקבעו ותבחר את בית המשפט שידון בתובענה ולא תישמע כל טענה כנגד סמכותו המקומית של בית המשפט [...] ראוי שמחוקק המשנה יבחן את אימוצה של ההצעה, שתפסיק את שטף בקשות הסרק שאין בהן – דרך כלל – ממש"¹³.

¹² רע"א 188/02 מפעל הפיס נ' כהן, פ"ד נז(4) 473, 478-477 (2003). עוד בעניין זה, ראו: בש"א 137/00 אריה חברה ישראלית לביטוח נ' שריקי (פורסם בתקדין, 28.3.2000); רע"א 11556/05 קמור רכב בע"מ נ' חימו, פס' 5 (פורסם בתקדין, 27.2.2006); בג"ץ 7067/07 נתנאל נ' שר המשפטים, פס' 30 (פורסם בתקדין, 30.8.2007); רע"א 1180/08 עיריית מודיעין-מכבים-רעות נ' ארד ד. הנדסה, פס' 9-8 (פורסם בתקדין, 6.5.2009); ובעיקר את רע"א 530/12 יעקובוביץ' נ' זיאס, פס' 17 (פורסם בתקדין, 28.3.2012) (להלן: "פרשת יעקובוביץ'"). "בתי המשפט אינם מייחסים משמעות מופרות כיום לשאלת הסמכות המקומית. בשים לב לממדיה של מדינת ישראל, ולפיכך למרחק הקטן באופן יחסי בין מחוזות השיפוט השונים. חבל שהמשיב עשה 'עניין' משאלת הסמכות המקומית". יתרה מכך, לא אחת התייחסה הפסיקה הישראלית לדיון בכללי הסמכות המקומית במונחי בזבוז של משאבי המערכת. ראו: רע"א 5038/03 ר.ל.פ.י חקלאות בע"מ נ' קיבוץ ברקאי, תק-על 2003(3) 1418, 1417 (2003): "ראוי להימנע מבזבוז משאבי המערכת הכרוך בדיונים בשאלות סמכות מקומית ובהעברת תיקים מבית משפט אחד למשנהו בשל טענות להעדר סמכות מקומית"; והשוו: שלמה לוי תורת הפרוצדורה האזרחית: מבוא ועקרונות יסוד 122 (מהדורה שנייה, 2008): "אין זה נדיר שבעלי הדין מקדישים מרץ וזמן רב גם לטיעונים בדבר הסמכות המקומית [...] זוהי אחת הדוגמאות הבולטות למקרים שבהם עשוי להתבזבז לשווא זמן שיפוטי יקר. במדינה קטנה כמדינתנו, שבה אפשר להגיע בקלות ובמהירות, כמעט מכל מקום לכל מקום, הולכת ופוחתת החשיבות שבנושא זה"; להרחבה נוספת על אודות מגמה זו, ראו: סטיבן גולדשטיין וערן טאוסיג "הפחתה במעמד שאלת הסמכות בבתי המשפט הכלליים" עלי משפט ג 279, 292-300 (2003).

¹³ תא"ח (ת"א) 35565-11-10 פלסטיין 1971 אביזרי השקייה בע"מ נ' צמיגי סעדיה בע"מ (פורסם בתקדין, 8.3.2011). בית המשפט מתייחס בדבריו להצעה שהעלה פרופ' שלו גנוסר עוד בשנת 1978, אם כי לא עושה איתה די חסד. לפירוט על אודות ההצעה המלאה, ראו: שלו גנוסר "עיכוב הדיון"

ברם, אליה וקוץ בה: ביטול כללי הסמכות המקומית, ולמצער הפחתה רבתי בחשיבותם וביישומם, אולי יביאו לייעולו של ההליך האזרחי, להפחתת זמן ההתדיינות ולחיסכון במשאבי הצדדים והמערכת. עם זאת, נראה כי המגמה האמורה אינה מביאה בחשבון את מחיר הפגיעה הפוטנציאלית בזכויות בעלי הדין, ואינה מפנימה די צורכה את חשיבות כללי הסמכות המקומית, כמו גם את תפקידם ביצירת איזון דיוני ראוי בין תובעים לנתבעים. היא מעניקה לכללים אלה תפקיד משני, זניח ממש, המסתכם בהעברה טכנית של תיקים ממקום למקום ובסיוע לנוחות הדיון, תוך שהיא מתעלמת מתכליתם המובהקת של כללים אלה ככללי הגינות דיונית. עמדנו על כך בעבר, ואין לי אלא להביא שוב מעט מהדברים:

"כחלק מהניסיון להציג את כללי הסמכות המקומית כקובץ הוראות בטלות, חוזרת הפסיקה הישראלית, חזור ושוב, על הטענות לפיו מדינת ישראל היא מדינה קטנה בשטחה, כי המרחקים בה קצרים, ולכן אין להעניק למקום בו מתקיים הדיון המשפטי חשיבות של ממש. הבנת כללי הסמכות המקומית ככללי הגינות דיונית, כנדרש וכראוי, הייתה מסייעת ודאי להבנה הפשוטה לפיה לא כל בעלי הדין יכולים להגיע בקלות ממקום למקום. עבור החזקים שבהם, המדינה היא קטנה והמרחקים בה קצרים. עבור מי שהפרוטה אינה מצויה בכיסו – והוא מחשב בדקדקנות את הוצאות הנסיעה לפורום הרחוק, את התשלום הנדרש לעדים ואף את הפסד ימי עבודתו – עבור אלה המדינה רחבת ידיים, והמרחקים בין המקומות השונים בה ארוכים"14.

אכן, הבנה חסרה וחלקית זו של כללי הסמכות המקומית, כפי שהיא מוצגת בפסיקה הישראלית, עלולה לתרום לחיזוק הפער בין בעלי דין שונים, אלו בעלי היכולת הכלכלית להתדיין במקומות שיפוט רחוקים ואלו החסרים יכולת כלכלית זו. אך לא פחות חשוב מכך, תפיסה לוקה זו של כללי הסמכות המקומית מפרה את האיזון הדיוני העדין שבין תובעים לנתבעים, תוך שהיא מעניקה יתרון ממשי ומובנה, אם כי לא רצוי בעליל, לתובע על פני הנתבע. שהרי עתה, לאור הקביעות שלפיהן אין בכללים אלה חשיבות הליכית אמיתית, יוכל תובע להגיש תביעה אף בבית משפט המרוחק ממקום המקיים זיקה אמיתית לנתבע, תוך שהוא מקשה על בעל הדין שכנגד להתגונן באופן הוגן. הכול תוך התעלמות מכלל היסוד שלפיו התובע הולך אחר הנתבע, תוך סירוס התכלית המבססת כלל זה, ובניגוד לקבוע בתקנות סדר הדין האזרחי.

הפרקליט לא 29 (1977).

14 טבקה ובאום, לעיל ה"ש 6, בעמ' 187.

ג. סמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט": הדסקריפטיבי, הנורמטיבי ומה שביניהם

מחוקק המשנה לא נתן את דעתו על תחולת כללי הסמכות המקומית בכל הנוגע ל"תביעות אינטרנט". מאגרי המידע המקוונים¹⁵ מראים כי נכון לכתבת שורות אלה (יוני 2012) ניתנו בישראל 81 החלטות ופסקי דין העוסקים בסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט"¹⁶: אחת ניתנה בבית המשפט העליון,¹⁷ 3 נפסקו בבית המשפט המחוזי¹⁸ ו-77 ניתנו בבית משפט השלום, כאשר 56 מתוכם כ-70% מכלל ההחלטות העוסקות בסמכות מקומית ב"תביעות האינטרנט" בישראל) ניתנו בבית המשפט לתביעות קטנות.¹⁹ כפי שנראה בהמשך, לנתונים אלה חשיבות מכרעת

¹⁵ המחקר הנוכחי בחן את הנתונים שלהלן בארבעת מאגרי המידע המקוונים המרכזיים בישראל: נבו, תקדין, פדאור ודטה חוק ומשפט. מכאן, ייתכן שניתנו פסקי דין והחלטות נוספות בעניין זה, אך אלו לא הונגשו לציבור באמצעות פרסומם במאגרי המידע המקוונים הללו.

¹⁶ ודוק, כדי להימנע ברשימה שלהלן, כוללים פסקי הדין הרלוונטיים שני מאפיינים ברורים: ראשית, עסקינן ב"תביעות אינטרנט" מובהקות בלבד, הווה אומר, בהחלטות ופסקי דין בהם עילת התביעה, השאלה הנדונה או הנושא המרכזי סובבים סביב פעילות אינטרנטית ברורה ומפורשת. ברשימה זו לא נכללו פסקי דין והחלטות שאינן בגדר "תביעות אינטרנט" (כדוגמת תביעות שמקורן אך בהתקשרות טלפונית או בהתקשרות באמצעות מכשיר פקסימיליה) גם אם אלו ציינו, אגב אורחא, את הכללים הקיימים ב"תביעות אינטרנט". שנית, עסקינן בפסקי דין והחלטות הדנות באופן מפורש, ברור ומנומק בסמכות מקומית באינטרנט, ולא בפסקי דין העושים בנושא שימוש אקראי, אגבי או לא מנומק. כך, לא נכללו ברשימה זו פסקי דין כדוגמת ת"ק (י"ם) 4244-12-10 קורץ נ' ונט דיירקט (פורסם בנבו, 1.3.2011); אשר על אף היותה "תביעה אינטרנט", ועל אף העובדה שצוינה המגמה הרווחת בפסיקה בתחום, צומצמה ההתייחסות לסוגיה הנדונה למשפט האגבי והסתמי הבא: "אני דוחה את טענת הנתבעת לענין הסמכות המקומית, כיוון שהעסקה התבצעה באינטרנט הסמכות נתונה לבית משפט זה".

¹⁷ פרשת יעקובוביץ', לעיל ה"ש 12.

¹⁸ בש"א 2841/03 בת"א (מחוזי י"ם) רעות אלקטרוניקה ורכיבים בע"מ נ' מראות אימאג' בע"מ (פורסם בתקדין, 14.12.2003); ת"א (מחוזי חי') 33168-10-10 נט-רויאל מערכות אינטרנט נ' חנה קורן מכון לגרפולוגיה (פורסם בנבו, 14.11.2010); ת"א (מחוזי חי') 27608-04-11 הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל נ' Google Inc. (פורסם בתקדין, 28.4.2011).

¹⁹ ואלו הן ההחלטות ופסקי הדין: בבית משפט השלום, על פי סדר כרונולוגי: בש"א 884/02 בת"א (שלום ק"ג) 566/02 לנדאו נ' חסון, פס' 4 (פורסם בתקדין, 1.5.2002); ת"א (שלום י"ם) 6659/05 המרכז של המדינה נ' אבו חציה (פורסם בתקדין, 30.11.2005); ת"א (שלום ת"א) 160168/04 סוויסה נ' א.מ. פרחים (פורסם בתקדין, 28.5.2006); ת"א (שלום ת"א) 32786/06 לבבי נ' דראי (פורסם בתקדין, 5.10.2006); בש"א (שלום י"ם) 8033/06 לוי נ' שטיינברג (פורסם בנבו, 15.4.2007); בש"א (שלום ת"א) 168998/07 סהר נ' גולן (פורסם בתקדין, 31.10.2007); בש"א (שלום ת"א) 151696/08 חלבי נ' מנסו (פורסם בתקדין, 8.7.2008); ת"א (שלום חי') 1226/08 שבירי נ' רבינוביץ (פורסם בתקדין, 12.11.2008); ת"א (שלום חי') 8024-09-08 נטינג בע"מ נ' הכל לים בע"מ (פורסם בתקדין, 7.12.2008); בש"א (שלום ת"א) 173653/08 מערכת ערב ערב באילת נ' רבינוביץ (פורסם בתקדין, 1.1.2009); בש"א (שלום ת"א) 178298/08 מעתוק נ' פרסומדיה בע"מ (פורסם בתקדין,

7.1.2009; ת"א (שלום חי') 16742/07 **לנקרי נ' דניאלי** (פורסם בנבו, 13.1.2009); ת"א (שלום חי') 7832-10-08 **ביטוח ישיר נ' שירזי** (פורסם בנבו, 2.3.2009); ת"א (שלום ביש"א) 10-08-3393/09 **מושקוביץ נ' וואלה! תקשורת בע"מ**, פס" 5 (פורסם בנבו, 31.5.2009); בש"א (שלום י"ם) 36454-12-09 **איי. איי. ג'י. ישיר חברה לביטוח נ' זוי** (פורסם בנבו, 27.7.2009); ת"א (שלום חי') 36454-12-09 **פורקס נ' תקתוק** (פורסם בתקדין, 19.10.2010); ת"א (שלום כ"ס) 42745-12-10 **כהן נ' גבסו** (פורסם בתקדין, 11.7.2011); תא"מ (שלום פ"ת) 26933-03-11 **סיפטיפה נ' ריטר** (פורסם בתקדין, 3.8.2011); ת"א (שלום ת"א) 47988-07-11 **דונג נ' בבאי** (פורסם בתקדין, 29.11.2011); תא"ק (שלום חי') 11291-09-11 **אוכל טוב באמת בע"מ נ' שלי** (פורסם בתקדין, 6.1.2012); ת"א (שלום עכו) 23574-12-11 **מרכיז נ' בן שלמה** (פורסם בתקדין, 24.1.2012). בבית המשפט לתביעות קטנות, על פי סדר כרונולוגי: ת"ק (י"ם) 4137/05 **הקיפאן נ' הדקה ה-90** (פורסם בתקדין, 10.1.2006); בש"א 47/05 (די') **חברת ג.ק.ע. השקעות ויזום נ' אלפונטה** (פורסם בתקדין, 18.1.2006); בש"א (די') 15/06 **זד מערכות מחשבים נ' בשארי** (פורסם בתקדין, 6.4.2006); בש"א 39/06 (די') **בית הסלפון נ' חממו** (פורסם בתקדין, 22.10.2006); ת"ק (ת"א) 5331/06 **לחמי סער נ' אלקטרו שופ** (פורסם בנבו, 26.11.2006); ת"ק (חי') 2054/07 **צינצולקר נ' פוטו סטודיו ניסים** (פורסם בפדאור, 2.9.2007); ת"ק (חי') 1971/07 **לאנג נ' פוטו סטודיו ניסים** (פורסם בתקדין, 2.9.2007); ת"ק (חי') 2075/07 **אליאס נ' הולדי אין** (פורסם בתקדין, 2.9.2007); ת"ק (י"ם) 3769/07 **אליין נ' גוליבר תיירות** (פורסם בפדאור, 27.11.2007); ת"ק (י"ם) 3979/07 **סומפלוניסי נ' חובקי עולם בע"מ** (פורסם בתקדין, 3.12.2007); ת"ק (י"ם) 4071/07 **אשת טורס נ' בביוף** (פורסם בתקדין, 19.12.2007); ת"ק (י"ם) 4133/07 **אליוא נ' חובקי עולם בע"מ** (פורסם בתקדין, 18.06.2008); ת"ק (י"ם) 4135/07 **קומפיילוט נ' קלדרון** (פורסם בתקדין, 25.12.2007); ת"ק (אי') 1389/07 **הדקה ה-90 נ' גרבינר** (פורסם בתקדין, 3.2.2008); ת"ק (י"ם) 4959/07 **לוי נ' הדקה ה-90** (פורסם בתקדין, 14.2.2008); ת"ק (נצ') 3132-10-07 **הדקה ה-90 נ' סיטבון** (פורסם בנבו, 27.5.2008); בש"א (אי') 21/08 **אופק יאכטות נ' יניב** (פורסם בתקדין, 26.6.2008); בש"א (אי') 48/08 **הדקה ה-90 נ' גולדנקרנץ** (פורסם בתקדין, 12.11.2008); ת"ק (ב"ש) 2140/08 **שמש נ' פרי טורס** (פורסם בתקדין, 4.12.2008); ת"ק (ב"ש) 2368/08 **יריין נ' וואלה טורס** (פורסם בתקדין, 15.12.2008); ת"ק (אי') 406/08 **סקזי מחשבים נ' שרעבי** (פורסם בתקדין, 25.1.2009); ת"ק (אי') 470/08 **שנייר נ' כהן** (פורסם בתקדין, 25.1.2009); ת"ק (ק"ש) 13323-11-08 **הדקה ה-90 נ' חלבי** (פורסם בנבו, 11.2.2009); ת"ק (קר') 9656-09-08 **וואלה טורס נ' זילברמן** (פורסם בנבו, 22.2.2009); ת"ק (נת') 1272/09 **מעבדות רוקח פורטה נ' רוזנפלד** (פורסם בנבו, 8.5.2009); ת"ק (י"ם) 1966/09 **מזור נ' גולן טרוניקס** (פורסם בתקדין, 20.8.2009); ת"ק (י"ם) 3043/09 **גבעון נ' תימור** (פורסם בתקדין, 21.10.2009); בש"א (די') 14/09 **אולסייל. קום נ' הלפר** (פורסם בנבו, 5.11.2009); ת"ק (ק"ש) 24490-10-09 **מגה נופש ישיר נ' חקון** (פורסם בנבו, 23.11.2009); ת"ק (י"ם) 4629/09 **שפי נ' מלון ישרוטל המלך שלמה** (פורסם בפדאור, 25.1.2010); ת"ק (י"ם) 4739/09 **בן חיים נ' הדקה ה-90** (פורסם בפדאור, 15.2.2010); ת"ק (אי') 1359/09 **גולן נ' ליעם תנובות תיירות** (פורסם בנבו, 17.2.2010); ת"ק (עכו) 16568-11-09 **שוורץ נ' מגה נופש ישיר** (פורסם בנבו, 2.5.2010); ת"ק (עפ') 11014-06-09 **ברק נ' הדקה ה-90** (פורסם בתקדין, 7.3.2010); ת"ק (חי') 6151-10-09 **הדקה ה-90 נ' כהן** (פורסם בתקדין, 7.3.2010); ת"ק (ב"ש) 1007/10 **וואלה טורס נ' פנינה מגן** (פורסם בנבו, 22.3.2010); ת"ק (ראשל"צ) 13050/10 **אוסטריאן אייר ליינס נ' גולדברג** (פורסם בפדאור, 28.3.2010); ת"ק (נצ') 20383-02-10 **פייכטנהולץ נ' שמחת הלב איגוד הליצנים הרפואיים** (פורסם בתקדין, 6.4.2010); ת"ק (טב') 9607-11-09 **וואלה טורס נ' ברימברג** (פורסם בתקדין, 13.4.2010); ת"ק (חי') 16151-11-09 **א.ס. לוגיסטיק לייזר נ' טבת** (פורסם בתקדין, 18.4.2010); ת"ק (י"ם) 27520-04-10 **דלתא איירליינס נ' אמסלם** (פורסם בתקדין, 31.5.2010); ת"ק (נצ') 3334-10-09

באשר לגורלם של כללי הסמכות המקומית בתביעות בהן עסקינן. הקביעה הרווחת ברוב ההחלטות ופסקי הדין הללו היא כי האינטרנט הוא חסר מקום מוחשי או קונקרטי שבו מתבצעת הפעולה נשוא התביעה. על פי תפיסה זו, כיוון שלא ניתן להצביע על מיקום מדויק וברור של המקום נשוא התביעה או של מבצע הפעולה הנדונה, וכיוון שהאינטרנט והפועלים במסגרת מדיום זה, נוכחים הלכה למעשה בכל מקום, הרי שהסמכות המקומית היא "כלל מדינתית", כלומר מסורה לכל בית משפט במדינת ישראל. עומד על הדברים בית משפט השלום בחיפה:

"כאשר עסקינן ב'תביעות אינטרנט' קיימת לכל בית משפט בישראל סמכות מקומית. סמכות זאת מתקיימת אם משום שכאשר נעשה שימוש באינטרנט, 'מבחן הקצה' [היינו, המקום בו נמצא משתמש האינטרנט] משתרע לכל מקום ברחבי העולם, וברחבי ישראל. כך אף מתקיים מבחן מקום המעשה או המחול הנטען, שהרי ככל שהייתה הפרה נטענת, היא הייתה בכל מקום ברחבי העולם, וממילא בכל מקום ברחבי ישראל".²⁰

גורליק נ' ישראיר תעופה ותיירות (פורסם בתקדין, 10.7.2010); ת"ק (ב"ש) 20909-08-10 בלי נ' גוליבר תיירות (פורסם בנבו, 25.1.2010); ת"ק (ק"ש) 14363-10-10 וינברגר נ' הדקה ה-90 (פורסם בנבו, 27.2.2011); ת"ק (קר') 47008-11-10 יהלום של נוף נ' אוהיון (פורסם בנבו, 1.2.2011); ת"ק (ק"ש) 7262-02-11 אזולאי נ' ביטוח ישיר (פורסם בתקדין, 22.5.2011); ת"ק (די') 262-12-10 אשת טורס נ' ביטון (פורסם בתקדין, 19.6.2011); ת"ק (פ"ת) 15322-10-11 גבאי נ' הדקה התשעים (פורסם בנבו, 7.11.2011); ת"ק (י"ם) 1026-07-11 ישראיר נ' ינובסקי (פורסם בנבו, 21.11.2011); ת"ק (אש') 11982-09-11 כהן נ' הדקה התשעים (פורסם בתקדין, 22.11.2011); ת"ק (י"ם) 20956-10-11 קריב נ' אופרן הולידיי אוטו (פורסם בנבו, 9.1.2012); ת"ק (קר') 22231-11-11 קטן נ' א.מ. מרום תעופה ותיירות (פורסם בנבו, 5.2.2012); ת"ק (אי') 36453-11-11 סהר נ' בריסל איירליינס (פורסם בתקדין, 6.2.2012); ת"ק (ק"ג) 17406-08-11 שוקרון נ' אל קנגרו (פורסם בתקדין, 6.2.2012); ת"ק (כ"ס) 41497-09-11 חלדאר נ' הדקה התשעים (פורסם בתקדין, 15.2.2012); ת"ק (חי') 20438-03-12 בריטיש איירווייס נ' עקביא (פורסם בנבו, 28.3.2012). ודוק, כללי הסמכות המקומית הנוהגים בבית המשפט לתביעות קטנות זהים לאלה הנוהגים בשאר הטריבונלים, אף שהמקור הנורמטיבי להחלתם הוא תק' 2 לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז-1976.

פרשת לנקרי נ' דניאלי, לעיל ה"ש 19, בפס' 3; והשוו לדבריו החד-משמעיים של בית משפט השלום בחיפה בפרשת נטינג, לעיל ה"ש 19, בפס' 17: "בתביעות שעניינן התקשוריות באינטרנט או שעניינן התחייבויות שיש לקיים דרך האינטרנט או באינטרנט, הרי שהסמכות המקומית היא בכל מקום"; ואף לדברי בית המשפט לתביעות קטנות באילת בפרשת סקזי מחשבים, לעיל ה"ש 19, בפס' 8: "האינטרנט הינו חסר מקום ולכן הסמכות בעניינים הקשורים לעסקאות שנקשרו באמצעותו הינו כלל מדינתית"; ואף לדברי בית המשפט לתביעות קטנות בחיפה בפרשת כהן, לעיל ה"ש 19, בפס' 4: "על פי ההלכה הקיימת היום, האינטרנט הינו 'חסר מקום', וכל בית משפט בישראל מוסמך לדון בתביעות אינטרנט".

קביעתו היחידה של בית המשפט העליון בעניין מגיעה למסקנה האמורה תוך שהיא סבה סביב תביעת לשון הרע בגין דברים שפורסמו באינטרנט. בהתבסס על הלכה קודמת בעניין לשון הרע, קובע בית המשפט כי מקום שבו עסקינן בלשון הרע שפורסם באינטרנט, הרי "מקום המעשה שבשלו תובעים" (כלשון תקנה 3(א)(5) לתקנות סדר הדין האזרחי) אינו מסוים ותחום, אלא כללי וחובק ארץ: "משפורסמו הדברים ברשת האינטרנט, הם חשופים לעיני כל. משכך, המעשה שבבסיס התביעה בוצע בכל מקום. המבקשים רשאים היו, על כן, להגיש תביעתם לכל מחוז שיפוט בארץ".²¹ כאמור, קביעה זו – שלפיה הסמכות המקומית לדון בתביעת לשון הרע היא במקום שבו התפרסם הפרסום הפוגעני – נטועה בדיני לשון הרע ובפסיקת בתי המשפט הנוגעת לעניין,²² ואינה ייחודית דווקא ל"תביעות אינטרנט".²³

לעומת זאת, קביעותיהם של רוב בתי המשפט האחרים בעניין זה, על אף ההגעה למסקנה הדומה, מבססות עצמן על הנחות מוצא שונות ועל רציונלים אחרים. בעבור חלקם, אלו הם ממדיה המצומצמים של המדינה המצדיקים את התוצאה האמורה. בעבור רובם (ובוודאי עבור בית המשפט לתביעות קטנות שפסק בעניין את מספר ההחלטות הרב ביותר), ההבנה כי "תביעות אינטרנט" משתרעות על כל מקום – הן

²¹ פרשת **יעקובוביץ'**, לעיל ה"ש 12, בפס' 14. יצוין כי כשבוע לאחר מות פסק הדין בעניין **יעקובוביץ'**, קיבל בית המשפט העליון את הכרעתו בבש"א 2267/12 פרל נ' **קבוצת אייזנברג נדל"ן** (טרם פורסם, 4.4.2012), אשר סבה סביב בקשה לאיחוד דיון בשתי תביעות לשון הרע שהוגשו בגין דברים שפורסמו באינטרנט. בפס' 4 ציין בית המשפט בהערת אגב: "מבחינת כללי הסמכות המקומית יכולה הייתה התובעת להגיש את התביעה בכל בית משפט שלום בארץ. זאת, בהינתן העובדה שעסקינן בהליכים שהוגשו על רקע פרסומים ברשת האינטרנט".

²² בש"א 5997/96 **קים נ' ארד** (פורסם בפדאור, 2.12.1996). פסיקת בתי המשפט הדיוניים מראה כי הלכה זו מושרשת בדיני לשון הרע. ראו, כדוגמאות מייצגות: ת"א (שלום עפ') 1260-04-08 **מור חברת חוקרים נ' חיימי**, בפס' 12 (פורסם בנבו, 8.2.2009); בש"א (שלום ראשל"צ) 3271/08 **עיריית אשדוד נ' אביב**, בפס' 15-16 (פורסם בתקדין, 17.11.2008); ת"א (שלום ת"א) 18054/07 **זוהר נ' חליוה** (פורסם בתקדין, 11.12.2007); ת"א (שלום חי') 5975/03 **אחמד נ' בריק** (פורסם בתקדין, 15.11.2004); ת"א (שלום די') 1025/03 **מנדל נ' נוי**, 3 (פורסם בפדאור, 19.11.2003).

²³ למעשה, בקביעתו זו, בית המשפט העליון אינו מפנה כלל לפסיקת בתי המשפט הדיוניים שעסקו בנושא, אלא מבקש לבצע היקש בין הפסיקה הרלוונטית העוסקת בלשון הרע – ושעסקה בעיתונות כתובה – לבין המקרה שלפניו, שעסק בפרסום באינטרנט. עם זאת, ובכל הכבוד, בקבעו את הדברים לא נותן בית המשפט את דעתו לשיקולים שונים, שיש בהם ממש בכל הנוגע לשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" ובהם: יעילותו של ההליך המתברר הרחק ממקום מושבם או מקום עסקם של הצדדים; נוחותם של בעלי הדין, כמו גם של העדים, הנדרשים לקיים הליך הרחק ממקום מושבם או מקום עסקם; קיומם של פערי כוחות בין הצדדים להליך, פערים הניתנים לניצול על ידי התובע נוכח הגדרת ה"מקום" הרחבה כל כך; וחשוב מכול, שאלת ההגיונות הדיונית והאיזון ההליכי ובתוך כך, השאלה אם יוכל הנתבע לקבל את יומו בבית המשפט נוכח קיומו של ההליך במקום שיפוט שרירותי שאינו מקיים עמו קשר ענייני ומוצדק. בעניין זה, ראו בהמשכם של הדברים את התהייה על אודות טיבה של הלכה זו, נוכח הרציונלים השונים של סמכות השיפוט המקומית ב"תביעות אינטרנט".

משום שהפעולה נשוא התביעה והן משום שהאדם שמבצע את אותה הפעולה מצויים בכל מקום – מתבססת על רציונל צרכני מובהק וברור: כאשר עסקינן ב"תביעות אינטרנט" צרכניות, הווה אומר, בהליכים שבהם התובע הוא צרכן יחיד המבקש סעד נגד ספק או חברה, ראוי לאפשר לתובע לממש את זכותו לקבלת סעד משפטי באופן פשוט, זול ויעיל, מבלי שיידרש לטרוח יתר על המידה ומבלי שיוטל על כתפיו נטל כבד בדמות מקום שיפוט מרוחק, שאז ירבו הצרכנים שיירתעו מעצם הגשת התביעה ומניהולה.²⁴

יתרה מכך, "תביעות אינטרנט" צרכניות מבססות את עצמן על פרסום שנעשה באינטרנט. מדובר בתביעות שבהן הספק, המוכר או בעל העסק הרלוונטי פנה, באופן מכוון ומודע, לקהל צרכנים נרחב ככל האפשר, בכל רחבי המדינה, באמצעות מדיום זה. כיוון שכך, קובעת פסיקה זו, היכולת לקיים את ההליך המשפטי בכל מקום ומקום בארץ היא צודקת וראויה נוכח ציפיותיהם הסבירות של שני בעלי הדין: מבחינתו של הצרכן-התובע, הדבר ראוי והוגן משום שאת הרכישה ערך בסביבתו הטבעית והקרובה (על פי רוב, בביתו או במקום עבודתו) באמצעות מחשבו האישי. לכן אך הגיוני כי אף את התביעה יוכל להגיש בסמוך לסביבה נגישה, קרובה ונוחה זו. לוי ידע, בעת הקנייה האינטרנטית, כי בעת מחלוקת בינו ובין בעל העסק, יאלץ לכתת את רגליו לפורום שבו מצוי הנתבע, ייתכן שהיה שוקל באופן שונה את עצם ביצוע הקנייה באמצעות האינטרנט.²⁵ אליבא דטיעון זה, הקביעה על אודות מקום השיפוט הכלל-מדינתי היא הגיונית וראויה דיונית גם מבחינתו של בעל העסק-הנתבע: בעל עסק הפונה באמצעות האינטרנט לאנשים שונים, המצויים במקומות שונים בכל רחבי הארץ, צריך להביא בחשבון כי עלולות להיווצר פלוגתות בינו ובין הצרכנים השונים שאליהם פנה באמצעות מדיום זה. פריצת הגבולות המקומיים, המתאפשרת באמצעות פרסום וקנייה באינטרנט, מקימה את האפשרות להיווצרותן של מחלוקות בין המוכר ובין לקוחותיו השונים, המצויים עתה, נוכח האפשרויות שמקנה האינטרנט, בכל רחבי הארץ. היכולת להגיע לפתחם של לקוחות שונים בכל הארץ היא אפוא אך צדו האחד, החיובי, של המטבע. מרגע זה נוצרה בין המוכר ובין הקונה

²⁴ השוו: בר"ע (מחוזי ב"ש) 16/90 **דרעד נ' שחר**, פ"מ תש"ן(3) 133, 136 (1990). החלטה זו עוסקת אמנם בדינה של תניה חוזית הקובעת מקום שיפוט מסוים, אך הרציונל העומד בבסיס הדברים יפה אף לענייננו. בעניין זה ראו אף את פרשת **פייכטנהולץ**, לעיל ה"ש 19, בפס' 11, ואף את פרשת **דלתא איירליינס**, לעיל ה"ש 19, בפס' 8.

²⁵ ראו את פסיקת בית המשפט לתביעות קטנות בפרשת **חקיקיאן**, לעיל ה"ש 19, בפס' 4: "הציפייה הסבירה של צרכן המסתייע בשירותי האינטרנט היא שכשם שהשירות אותו מספקת הנתבעת מגיע עד לביתו, כך גם במקרים של מחלוקת, יתאפשר לו לפעול באופן סביר לפתרונוה"; פרשת **אשת טורס נ' בביף**, לעיל ה"ש 19, בעמ' 3: "הגיונם של הדברים, בין היתר, בציפייתו הסבירה של צרכן העושה שימוש באינטרנט, כי במקרה של מחלוקת עם נותן השירות או המוכר יוכל לפתור את המחלוקת בדרך סבירה ונגישה יחסית"; וראו בעניין זה אף את פרשת **שפי**, לעיל ה"ש 19, בפס' 6.

זיקה עניינית המנביעה את צדו השני, המשלים, של מטבע זה – חשיפתו של המפרסם-המוכר לתביעות בכל אחד ואחד מהמקומות שאליהם פנה ואליהם הגיעה מרכולתו.²⁶

על מנת לעמוד על טיבה של המגמה האמורה, על הרציונל העומד בבסיסה ועל האופנים השונים שבהם ראוי, או לא ראוי, להחילה בתביעות ממין זה, יש לשוב לנקודת ההתחלה: מהי "תביעת אינטרנט"? מהם מאפייניה? מה מבחין ומבדיל אותה מתביעה שאינה "תביעת אינטרנט"? מדוע דווקא לגביה נקבע כי הסמכות המקומית לדון ולפסוק בה מצויה בכל אתר ואתר במדינה?

הדעת נותנת כי בתי המשפט, שעסקו בתביעות ממין זה עשרות פעמים, יתנו בהן סימנים, יגדירו באופן ברור, פשוט ומובנה מהי אותה "תביעת אינטרנט" ומהם מאפייניה, למען נוכל כולנו לכלכל צעדינו בתבונה נוכח האפשרות לתבוע ולהיתבע בכל מקום ומקום ברחבי הארץ. דא עקא, כי לא כך הוא הדבר. הקורא את פסקי הדין וההחלטות השונות בנושא והמחפש הגדרה קוהרנטית שתשיב את נפשו, נתקל בקושי כפול. תחילה הוא מגלה כי אין הגדרה אחת ברורה למונח "תביעת אינטרנט", אך ישנה מגמה מובהקת הנוהגת בתביעות ממין זה. ודוק, סביר היה להניח כי מגמת הפסיקה היא תוצר מנומק ומוצדק של הגדרה ברורה ומפורשת. אלא שבמקום שההגדרה תנביע קביעה שיפוטית, הרי בכגון דא קיימת קביעה שיפוטית לסוג תביעות שאינו מוגדר עד תום. אך בכך לא די. המעמיק מבטו בקריאת הפסיקה בתחום מגלה כי הלכה למעשה מתקיימות שלוש גישות שונות באשר לעצם השאלה מהי "תביעת אינטרנט". גישה אחת, כללית ורחבה, רואה בתביעות ממין זה תביעות בנושא אינטרנט או תביעות בעניינים הקשורים לאינטרנט.²⁷ גישה שנייה, מצומצמת ונקודתית, רואה בתביעות ממין זה תביעות העוסקות בעסקאות חוזיות שנערכו

²⁶ ראו את פסיקת בית המשפט לתביעות קטנות בעניין פרשת לחמי סער, לעיל ה"ש 19, בעמ' 2: "ספק המציע למכירה סחורה באינטרנט צריך להיות ער לכך שסחורתו עשויה להגיע למעשה לכל מקום, ובוודאי לכל מקום בארץ ולפיכך הוא עשוי להידרש להתדיין במקומות בהם אמורה להתבצע ההתחייבות או אמור להיות מסופק הנכס"; פרשת אלידן, לעיל ה"ש 19, בפס' 5: "מתגובת התובעת ניתן ללמוד כי היא פנתה לנתבעת לאחר שלמדה לדעת על העסקה אותה היא מציעה מפרסומיה באינטרנט, כלומר – שהנתבעת משקיעה מאמצים לקשור עסקאות טלפונית עם לקוחות המצויים בכל רחבי הארץ ולא דווקא עם כאלו אשר יכולים לסור פיזית למשרדה, כפי שהיה נהוג לפני שנים. נראה לי כי בנסיבות אלו, שעה שמטרת הנתבעת לפרוץ את הגבולות המקומיים, לא ראוי להעלות טענות בדבר חוסר סמכות מקומית"; פרשת גוליבר תיירות, לעיל ה"ש 19, בפס' 5; פרשת יהלום של נוף, לעיל ה"ש 19, בפס' 7: "מקום שבעל דין מנהל את עסקיו באמצעות האינטרנט, ופונה ללקוחות המצויים בכל רחבי הארץ, עשוי להיתפס לשיפוטו של כל בית משפט בישראל. הסמכות לדון בתביעות אלה הינה, למעשה, כלל מדינתית מפני שמפעיל פורום באינטרנט נהנה מיכולתו להגיע לכל אדם במדינה, כאשר הצד השני של המטבע הינו חשיפתו לתביעות ברחבי המדינה".

²⁷ פרשת סקזי מחשבים, לעיל ה"ש 19, בפס' 8; פרשת שטיינברג, לעיל ה"ש 19, בפס' 41; פרשת צינצולקר, לעיל ה"ש 19, בעמ' 2; פרשת אשת טורס נ' ביטון, לעיל ה"ש 19, בעמ' 3.

באינטרנט או באמצעותו.²⁸ גישה שלישית רואה בתביעות ממין זה תביעות שהעילה המבססת אותן בוצעה באינטרנט או באמצעותו או שהשאלה הנתונה במחלוקת, והמבססת את עיקר התביעה, נטועה באופן מובהק באינטרנט.²⁹

המסקנה המתבקשת מן הדברים – לבר מהכאוס האופף את הנושא – היא כי לצורך הדיון שלהלן אין מנוס מלהגדיר "תביעת אינטרנט" כהליך שעילת התביעה המבססת אותו אירעה באינטרנט או באמצעותו, או כהליך שנושאו המרכזי סב סביב פעילות מובהקת במרחב האינטרנט, כדוגמת חוזים, התקשרויות ועסקאות שנערכו באינטרנט.³⁰

לאור הגדרה זו יש לשוב ולבחון את מגמת הפסיקה המקנה לכל בתי המשפט בארץ סמכות מקומית לפסוק בתביעות הנדונות. אבקש להראות כי נוכח טיבם של הדברים לוקה מגמה זו בשתיים: דסקריפטיבית ונורמטיבית. ראשון ראשון ואחרון אחרון.

²⁸ פרשת **נטינג**, לעיל ה"ש 19, בפס' 17: "בתביעות שעניינן התקשרויות באינטרנט או שעניינן התחייבויות שיש לקיים דרך האינטרנט או באינטרנט, הרי שהסמכות המקומית היא בכל מקום"; פרשת **שירזי**, לעיל ה"ש 19, בפס' 5: "בתביעות הנוגעות להתקשרות באמצעות האינטרנט, אימצה הפסיקה לרוב את העמדה לפיה האינטרנט הנו חסר מקום, וכי הסמכות הנוגעת לו היא כלל מדינתית"; פרשת **חקון**, לעיל ה"ש 19, בפס' 2: "בפסיקת בתי המשפט נקבע, כי האינטרנט הינו חסר מקום ולכן הסמכות בעניינים הקשורים לעסקאות שנקשרו באמצעותו הינו כלל מדינתית"; פרשת **שפי**, לעיל ה"ש 19, בפס' 6: "הלכה היא כי לגבי התקשרות הנעשית באמצעות האינטרנט, קיימת סמכות מקומית בכל רחבי הארץ". עוד ראו את פרשת **שוורץ**, לעיל ה"ש 19, בפס' 3; ואת פרשת **וינברגר**, לעיל ה"ש 19, בפס' 2–3.

²⁹ פרשת **חלבי**, לעיל ה"ש 19, בפס' 6; פרשת **מערכת ערב ערב באילת**, לעיל ה"ש 19, בפס' 5; פרשת **לוגיסטיק לייזר**, לעיל ה"ש 19, בפס' 6. עוד ראו: ב"ש"א 2994/07 (מחוזי נצ') **דפוס שלומי גרפיקס נ' חברת ספקטרום דפוס**, בפס' 4 (פורסם בפדאור, 25.11.2007): "את הכללים האמורים [...] אין מקום ליישם שעה שהתביעה אינה תביעה מובהקת בנושא אינטרנט, על פי מבחן מעשי של השאלות האמתיות שבמחלוקת, ובדגש לשאלת מקום הפרות שבדיון, על פי התביעה".

³⁰ הגדרה זו רחוקה מלהיות מצצה וברורה. טול על דרך המשל, תביעה צרכנית פשוטה שהחלה את דרכה בגלישה באינטרנט וצפייה בפרסומת או באתר פרסומי של חנות או עסק. בהנחה שהצרכן שוכנע כי ברצונו לרכוש את המוצר, ואף הגדיל לעשות, הגיע לחנות ורכש אותו, האם עתה, כשנתגלעה בינו ובין המוכר מחלוקת, ניתן להגדיר את התביעה כ"תביעת אינטרנט"? האם קיים שוני של ממש בין מקרה זה ובין מקרה בו פנה הצרכן ורכש את המוצר מבלי שצפה לפני כן בפרסומת באתר האינטרנט? והאם עצם הגלישה המקדימה באתר האינטרנט, די בה על מנת להפוך את התביעה ל"תביעת אינטרנט"? הרהור זה, אחד מיני רבים, מאיר את קצה קצהו של מורכבות העניין. אך יתרה מכך, הוא מבהיר לנו כי הלכות חדשות צריכות להיות מותאמות למצבים חדשים, כאלה שהדין הקיים אינו יכול לפתור באמצעות הכלים הקיימים ברשותו. אחת ממטרותיו של מאמר זה הוא להראות כי הדין הקיים דווקא מעניק כלים ראויים לפתרון, גם כאשר ברי מתי עסקינן ב"תביעת אינטרנט" וגם כשלא.

1. כשל ראשון: למהותו של "מקום"

כאמור, הקביעה הרווחת בישראל בעניין "תביעות אינטרנט" היא כי לכל בית משפט ברחבי המדינה קיימת סמכות מקומית לדון ולפסוק בהן. קביעה זו נטועה בטענה, השזורה בפסיקה, שלפיה האינטרנט הוא חסר מקום מסוים, והפעילות המתרחשת בו מתקיימת למעשה בכל אתר ואתר. על פי רציונל זה, אם האינטרנט אינו מצוי במקום מסוים אלא בכל מקום (משמע, הוא מוגדר כפעילות א-גאוגרפית), הרי ניתן לדון ולפסוק ב"תביעות אינטרנט" בכל מקום ובכל בית משפט (משמע, לא ניתן להחיל עליהן את כללי הסמכות המקומית הרגילים, המהווים קונספט גאוגרפי מובהק). טיעון זה, על הרציונל הגלום בו, אינו חדש כלל ועיקר. הוא נדון באריכות בכתביה אקדמית ענפה, בעיקר אמריקנית.³¹ כבר לפני שנים היו מי שטענו כי שאלת הסמכות לא ניתנת עוד להתמודדות בחלל המדינתי בלבד, וכי האינטרנט וההתדיינות המשפטיות שהוא מייצר, מחייבים כללי סמכות בעלי אופי כלל-עולמי, ולמצער לא כאלו המבוססים על הבנה גאוגרפית ומקומית בלבד.³² היו אף מי שהגדילו וטענו כי החלל הווירטואלי (Cyberspace) הוא מקום של ממש, ומכאן כי יש ליצור סמכות משפטית נפרדת, בעלת חוק ומוסדות משפט הנוגעים לאינטרנט ולפעילות אינטרנטית. סמכות זו תהיה אדישה לשאלת המיקום הפיזי, ולא תביא בחשבון גבולות על בסיס טריטוריה.³³

אכן, רבים מאתנו תופסים ומבינים את האינטרנט כמרחב המתפרס על עולם ומלואו, לא כשטח או אזור מסוים, מוגדר או ברור. אך האם העובדה שלפיה בני אדם רבים חושבים על האינטרנט ככזה המצוי בכל מקום, אכן הופכת את האינטרנט, את משתמשי האינטרנט ואת הפעילויות המתקיימות באינטרנט לכאלו המצויות בכל מקום? החלל הווירטואלי, אותה סביבה אינטרנטית חסרת ישות קונקרטיה וממשית, אכן מתקיים באופן ערטילאי, כזה שלא ניתן להצביע על מיקומו המוחלט, הברור והמוחשי בעולם המציאות. עם זאת, מאחורי כל פעילות מופשטת כזו – ומכאן, שבבסיסה של כל עילה, עסקה, חוזה, נזק או "תביעת אינטרנט" באשר היא – מצויים

³¹ לעובדה כי רובה המוחלט של הכתיבה האקדמית בנושא היא אמריקנית יש משמעות בכל הנוגע לצורך, כמו גם ליכולת, ללמוד ממנה ולהחילה במקומותינו. להרחבה בעניין זה, ראו להלן ה"ש 35–36 והטקסט הנלווה להן.

³² ראו למשל: Adria Allen, *Internet Jurisdiction Today*, 22 NW. J. INT'L L. & BUS. 69, 69–70 (2001); Derrel Menthe, *Jurisdiction in Cyberspace: A Theory of International Spaces*, 4 MICH. TELECOMM. TECH. L. REV. 69 (1998); Henry H. Perritt, *Cyberspace and State Sovereignty*, 3 J. INT'L LEGAL. STUD. 155 (1997); Henry H. Perritt, *The Internet as a Threat to Sovereignty? Thoughts on the Internet's Role in Strengthening National and Global Governance*, 5 IND. J. GLOBAL LEGAL STUD. 423 (1998).

³³ David R. Johnson & David Post, *Law and Borders – The Rise of Law in Cyberspace*, 48 STAN. L. REV. 1367 (1996).

בני אדם בשר ודם, הממוקמים באופן ברור ומוחלט במקומות מסוימים ומוחשיים בשטח טריטוריאלי נתון.

יוצא אפוא כי הטענה לעניין הגלובליות המוחלטת וחסרת הגבולות של האינטרנט אינה מבחינה בין החלל המקוון – שאכן אינו קיים מוחשית בשום מקום ובו-זמנית קיים וירטואלית בכל מקום – ובין הגורמים השונים היוזמים את הפעילות האינטרנטית, מקיימים אותה ומפיחים בה חיים: אותם בני אדם, בשר ודם, המצויים במקומות שונים ומוחשיים, בדיוק כפי שמתקיים בכל עסקה, בכל תביעה או בכל פעילות משפטית אחרת שאינה מבוססת אינטרנט.

למעשה, כאשר אנו עוסקים בכללי הסמכות המקומית וחושבים על שאלת המקום שבו מצויים בעלי הדין, אין שוני של ממש בין "תביעות אינטרנט" ובין תביעות שאינן "תביעות אינטרנט". עמד על כך ג'ק גולדסמידט (Goldsmith):

"Cyberspace transactions are no different from 'real-space' transnational transactions. They involve people in real space in one jurisdiction communicating with people in real space in other jurisdiction in a way that often does good but sometimes causes harm".³⁴

אכן, פעילות אינטרנטית המאפשרת תקשורת בין אנשים המצויים במקומות שונים, הקושרים ביניהם עסקאות מעסקאות שונות, עלולה להוליד בעיות מעשיות לא פשוטות כלל ועיקר. הדבר מתעצם נוכח היכולת לתקשר באמצעות האינטרנט – בקלות יחסית, באופן יעיל וזול מבעבר – בין אנשים המצויים במדינות שונות ברחבי העולם. אך קיומן של הפעילויות הללו באמצעות המרחב האינטרנטי, אין משמעותן שהן מתקיימות ב"שום מקום" מסוים ולכן בכל מקום קיים. ההפך הוא הנכון: הפעילות מתקיימת במקומות מוחשיים, ברורים ושונים, ודווקא משום כך וכתוצאה מכך מתעוררות בהן בעיות מבעיות שונות. טול מקרה פשוט שבו אדם המצוי במקום אחד ואדם אחר המצוי במקום שני קשרו ביניהם עסקה באמצעות האינטרנט או בעזרת אתר אינטרנט המצוי במקום שלישי. מצב כגון זה מעלה לא מעט שאלות: מהו מקום יצירת ההתחייבות? מהו המקום שבו בוצעה העסקה? ואם מדובר באנשים המצויים במקומות שונים ברחבי העולם, איזה דין להחיל בניסיון לפתור את הסכסוך? והיכן יתקיים אותו דיון משפטי עתידי – האם במקום בו נמצאים הצדדים? ואולי במקום בו נמצא השרת (Server) של אתר האינטרנט שאפשר את אותה ההתקשרות? אכן, שאלות לא פשוטות, אך הן עולות וטורדות אותנו רק, ואך ורק,

³⁴ Jack L. Goldsmith, *Against Cyberanarchy*, 65 U. CHI. L. REV. 1199, 1250 (1998). עוד ראו: Jack L. Goldsmith, *The Internet and the Abiding Significance of Territorial Sovereignty*, 5 IND. J. GLOBAL LEGAL STUD. 475, 476 (1998).

משום שאנו יכולים להצביע, באופן חד וברור, על מקומות שונים המקיימים זיקה אמיתית ועניינית לפלוגתא דנן. לשון אחר, דווקא משום שאנו יכולים להצביע על כמה מקומות ברורים המקיימים זיקה עניינית לפלוגתא, ונוכח האפשרויות שמקנה לנו האינטרנט ליצור קשר עם אנשים שונים ממקומות שונים, עולות הבעיות הנוגעות ל"מקום". כיוון שכך, ברי כי הקביעה שלפיה כשעסקינן ב"תביעת אינטרנט", הפעילות והאנשים הנוטלים בה חלק מצויים ב"שום מקום" ולכן בכל מקום (ומכאן כי לכל בית משפט כמה סמכות מקומית לדון ולפסוק בתובענה) אינה נכונה כלל ועיקר.

אמור מעתה, ב"תביעות אינטרנט" ניתן גם ניתן להצביע על "מקום" – המקום שבו מצויים הצדדים הנוטלים חלק בפעילות שהובילה להתגבשותה של התביעה (או מקומות אחרים המקיימים זיקה עניינית לתביעה). לעתים מקומות אלה מרוחקים ושונים זה מזה. לעתים הם אף ממוקמים במדינות שונות ורחוקות ברחבי העולם, דבר העלול להקשות על קיומו של ההליך המשפטי. אך העובדה שפעילויות אלה מתקיימות ברשת האינטרנט, באמצעותו או בעזרתו, אינה הופכת אותן לכאלו המתקיימות בכל מקום. בדיוק כשם שפעילויות אחרות, שאינן מתגבשות לכדי "תביעת אינטרנט", מתקיימות במקום מסוים ומוחשי, כך גם פעילויות אלה – אף הן קיימות בעולם המעשה, באופן ברור וטבעי, במקום או במקומות כלשהם, ומקיימות זיקה עניינית למקום או למקומות שונים.

כאמור, הדברים מקבלים ממד מורכב כאשר מדובר בפעילויות המתקיימות במדינות שונות, או במדינה המקיימת משטר פרדלי ובה לכל ארץ ריבונית דין מקומי, עצמאי ולא אחת אף שונה (דוגמה מובהקת לכך היא כמובן ארצות-הברית). במקרים אלה המרחקים השונים בין המדינות והדין השונה של כל מדינה ומדינה עלולים להפוך את שאלת ה"מקום" לקשה וסבוכה מבחינה מעשית (בדיוק כפי שקורה מקום שבו מתקיימת תביעה שאינה "תביעת אינטרנט" המקיימת זיקות ענייניות למדינות שונות ברחבי העולם): אלו מקרים המשלבים דין מהותי ופרוצדורלי שונה, פורומים שונים, אינטרסים פוליטיים שונים וצורך אמתי ליצור ולכבד הסמכות בין מדינות ריבוניות שונות.³⁵

אלא שכל אלה אינם רלוונטיים כאשר עסקינן בסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט", שהרי בכגון דא לא רק שניתן להצביע על "מקום" או על זיקה למקומות מסוימים, אלא שמקומות אלה וזיקות אלה מתקיימות בתוך השטח הריבוני של

³⁵ לכתיבה על התפתחויות הנוגעות בקניית סמכות ב"תביעות אינטרנט" המשלבות מדינות שונות, ראו: JACK GOLDSMITH & TIM WU, WHO CONTROLS THE INTERNET? ILLUSIONS OF BORDERLESS WORLD (2006); UTA KOHL, JURISDICTION AND THE INTERNET (2007); Kevin A. Meehan, *The Continuing Conundrum of International Internet Jurisdiction*, 31(2) B.C INT'L & COMP. L. REV. 345 (2008); Julia Hornle, *The Jurisdictional Challenge of the Internet*, in .LAW AND THE INTERNET 121 (Lilian Edwards & Charlotte Waelde eds., 2009)

מדינת ישראל ומתייחסות למתדיינים המצויים כולם בישראל. במקרים אלה לא מתקיימים אותם קשיים פרקטיים בדבר דין או פורום שונים, ואף לא אינטרסים הנוגעים לכיבוד מדינות ריבוניות שונות: הדין הנוהג בבית משפט בדרום הארץ זהה לזה הנוהג בבית משפט בצפון הארץ, ואין כל משמעות או צורך לשקול שאלות הנוגעות לסמכות בין-לאומית מקום שבו כל הזיקות הקיימות מצביעות על אזורים שונים בתוך מדינת ישראל.³⁶

נוכח זאת, לא ברורה כלל ההבחנה, אשר לשאלת ה"מקום", בין "תביעת אינטרנט" ובין תביעה שאיננה "תביעת אינטרנט" כאשר בשתיהן מתקיימת זיקה לכמה מקומות שונים בתחומי המדינה. האם קיים שוני אמתי וענייני, אשר לשאלת ה"מקום", בין עסקה שפרטיה הוסכמו באינטרנט ובין עסקה שפרטיה הוסכמו בטלפון או באמצעות חלופת מכתבים או באמצעות תשדורת טלגרפית? גם זו וגם זו נערכה ב"שלט רחוק", ולא בלחיצת יד או בחתימת מסמך מסביב לשולחן אחד במקום מסוים וברור. אך חשוב מכך, גם בזו וגם בזו ישנו "מקום" (או יותר מ"מקום" אחד) ברור ומוחשי המקיים זיקה עניינית אשר לסמכות השיפוט. אכן, לעתים מקומות אלה רחוקים מני ים. לעתים הם אף מקימים קשיים מעשיים מובהקים אשר לאופן ניהולה של התביעה. אך אין בכל אלה כדי לאיין את העובדה הפשוטה שלפיה כל תביעה – בין שהיא "תביעת אינטרנט" ובין שלא – מבססת את עצמה על פעילות אנושית שגורה שבוצעה בידי בני אדם במקומות מסוימים, ומשכך, כי זיקה עניינית ל"מקום" – יש ויש.

לאחר שהובהרה נקודה זו, ולאחר שנוכחנו כי האינטרנט, כחלל וירטואלי, נמצא לכאורה בכל מקום, אך האנשים המבצעים בו פעולות מפעולות שונות נמצאים ונוכחים במקומות גאוגרפים מסוימים, ברורים ומוחשיים, עלינו לשאול מדוע אפוא קובעת הפסיקה הישראלית את אשר היא קובעת? מהי ההצדקה לחריגה משמעותית כל כך מכללי הסמכות המקומית? ומדוע לקבוע סמכות כלל מדינתית לדון ולפסוק בסכסוכים דווקא כאשר עסקינן ב"תביעות אינטרנט"?

³⁶ כיוון שכך, תמוהה גישתם של כמה מבתי המשפט בישראל, המבקשים ללמוד את ההלכה מפסיקות אמריקניות שונות. פסיקות זרות אלה התעוררו, כאמור, בתביעות שבהן התדיינו צדדים ממדינות שונות ולא בתביעות הנוגעות לסמכות מקומית של אותו שטח ריבוני. יתרה מכך, הדין הנוהג בארצות-הברית באשר לסמכות המקומית שונה מזה הנוהג בישראל, נוכח היות ארצות-הברית מדינה פדרלית. ישראל, כידוע, איננה מדינה פדרלית ובתביעות הנוגעות לסמכות מקומית באינטרנט, אין כל צורך או משמעות בכיבוד דין של מדינה ריבונית אחרת. ובכל זאת, בתי משפט בישראל הנדרשים לשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" עושים לא אחת שימוש (לא ברור עד תום ולא מדויק לפי טיבו) בפסיקות אמריקניות. ראו למשל את פרשת **רעות אלקטרוניקה ורכיבים**, לעיל ה"ש 18, ואת פרשת **שטיינברג**, לעיל ה"ש 19.

2. כשל שני: להבנתו של הדין הראוי

הקורא בעיון את פסקי הדין העוסקים בסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט" מגלה בהם מאפיין נוסף וחשוב: פסיקה זו עוסקת, רובה ככולה, בדין כשלעצמו. הווה אומר, במישור תיאורם הפוזיטיבי של הדברים, תוך מתן דגש על הצבעה, איתור והחלה גרידא של המגמה הקיימת. המחפש בפסקי דין אלה דיון, ולו מזערי, במישור הנורמטיבי והרחב יותר, צפוי לאכזבה רבתי: כאן אין נזכרים בשאלה אם המגמה הנדונה ראויה ב"תביעות אינטרנט" ככלל, אלא עוסקים בפתרון של סכסוכים נתונים ומיישמים את המגמה הקיימת.

האם לא עלה בידי כותבי פסקי הדין לתהות שמא הדין המצוי אינו הדין הרצוי? אכן, גם אם נניח כי תיאורם של הדברים נכון ומדויק וכי האינטרנט והפעילות המתקיימת בו מצויים בכל מקום (אף שכפי שהוסבר לעיל, אין כל בסיס אמתי לכך), האם משמעות הדבר היא כי ראוי ש"תביעות אינטרנט" תוכלנה להתברר בכל רחבי הארץ? האם תיאור זה של האינטרנט, והפעילויות המתקיימות בו, מנביע בהגדרה אף מגמה שיפוטית רצויה? כזו שעולה בקנה אחד עם מדיניות צודקת שתעשה חסד עם המתדיינים הפוטנציאלים בעתיד לבוא? כזו שתוביל ותייצב הגינות דיונית בתביעות ממין זה?

שאלות אלה ושכמותן נותרו זנוחות בפסיקה הישראלית. נוכח זאת, יש לתהות: ראשית, מדוע זנחה הפסיקה בתחום זה את המישור הנורמטיבי, הווה אומר, את השאלה האם המגמה הרווחת ראויה להתקיים ב"תביעות אינטרנט" ככלל? ושנית, ולגופו של עניין, האם הפסיקה הרווחת – זו המעניקה לכל בית משפט בישראל סמכות מקומית לדון ולפסוק ב"תביעות אינטרנט" – היא אכן רצויה וראויה, נוכח קיומם של כללי הסמכות המקומית הנהוגים בישראל, כמו גם הרציונל העומד בבסיסם?

על מנת לנסות ולהשיב לשאלה הראשונה ראוי לשוב לחלקו הראשון של המאמר, לבחון בשנית את מספר פסקי הדין וההחלטות שניתנו בעניין זה, ובעיקר לעמוד על טיבו ואופיו של הטריבונל שקיבל את רוב ההחלטות הנוגעות לסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט". כזכור, כ-70% מההחלטות הנוגעות לעניין נתקבלו בישראל בבית המשפט לתביעות קטנות. בית משפט זה, על פי טיבו, ונוכח סד הסמכות שהותווה לו בדין, רואה תמונה מסוימת, מוגדרת ומובחנת של עולם המשפט, ולמצער של "תביעות אינטרנט": זהו עולם שבו התובעים הם רק, ואך ורק, יחידים, שמשאביהם הכלכליים מוגבלים יחסית, והם פונים לערכאות משפטיות בגין נזק, על פי רוב, מצומצם יחסית וצר היקף, שנגרם להם ברכישת מוצר או בקבלת שירות יומיומי כלשהו. למולם מתייצבים נתבעים המאופיינים, על פי רוב, בהיותם גופים כלכליים גדולים ואמידים יחסית, המאוגדים כחברות או תאגידים, והמעניקים לציבור

רחב שירות או מכירה של מוצרים ועסקאות.³⁷

כאשר זוהי תמונת העולם שרואה הטריבונל המקבל את רוב ההחלטות בעניין זה, לא ייפלא כי הקביעה הנחרצת והרווחת בו היא כי את התביעות דנן ניתן להגיש ולנהל בכל מקום בארץ: תמונת עולם זו רואה מול עיניה את הצרכנים ומבקשת להיטיב עמם. לתפיסתה, לולא הסעד שיינתן להם בטריבונל ייחודי זה, לא יוכלו לעמוד צרכנים אלה על זכותם הלגיטימית לקבל פיצוי, החלפה או תיקון של המוצר שבגינו הם תובעים, נוכח העלויות הכרוכות בניהול הליך משפטי מן המניין.

יוצא אפוא כי התשובה לשאלה הראשונה בענייננו – זו העוסקת בהיעדרו של דיון נורמטיבי בהלכת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" – לא נזנחה כלל ועיקר. ההפך הוא הנכון. שאלה זו מקבלת מענה ישיר, רם וברור בידי הטריבונל המקבל את רוב ההחלטות הנוגעות לסוגיה זו. מענה זה הוא פועל יוצא של תפיסת העולם המקיים אותו טריבונל, של המתדיינים שהוא רואה מול עיניו ושל הרצון להיטיב עם אלו שראוי להיטיב עמם: אם התובע ב"תביעת אינטרנט" הוא צרכן יחיד המבקש סעד מנתבע שהוא, על פי רוב, חברה מאוגדת וחזקה, ברי כי אין כל מחלוקת בשאלת הסמכות המקומית בתביעות אלה, וכי ניתן להגיש ולנהל את התביעה בכל מקום ברחבי הארץ.

כאן, לא מפתיע, גלומה אף התשובה לשאלה השנייה שהוצגה לעיל, השאלה על אודות התאמתה של המגמה השיפוטית האמורה ל"תביעות אינטרנט" ככלל, וזאת נוכח כללי הסמכות המקומית הנהוגים במקומותינו. כאשר בית המשפט לתביעות קטנות – אותו טריבונל הנחשף תדיר לצרכנים בודדים המתמודדים מול חברות ותאגידים בניסיון לקבל סעד משפטי – משריש קביעה כגון זו, ברי כי כוונתו להיטיב עם הצרכן-התובע בהגשת התביעה ובניהולה המהיר והיעיל.³⁸ דא עקא, תמונת

³⁷ לשאלת סמכותו של בית המשפט לתביעות קטנות, כמו גם לשאלת התביעות המוגשות בטריבונל זה, ראו: ס' 60 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984. להרחבה, בעיקר על אודות הצורך בטריבונל זה למימוש זכויות צרכנים, על מעמדו של הצרכן בטריבונל זה ועל שאר מאפייניו, ראו: רע"א 292/93 אריה סרבו ואח' נ' ע. אופק בע"מ, פ"ד מח(3) 177 (1994); רע"א (מחוזי ב"ש) 39695-05-10 נהון נ' נוראל (פורסם בפדאור, 6.10.2010); סיני דויטש "בית המשפט לתביעות קטנות כמגן הצרכן" עיוני משפט ח 345 (1981). להרחבה נוספת, על אודות ליטיגציה צרכנית בבית המשפט לתביעות קטנות, ועל פערי כוחות בייצוג משפטי בטריבונל זה, ראו: שמואל בכר ואבישי קליין "פרדוקס הייצוג והכוח בבית המשפט לתביעות קטנות? על תביעות ביטוח, פערי כוחות וכך רגלו של השופט" הפרקליט נ 327 (2010).

³⁸ מכאן אף הגיונם של הדברים האמורים בה"ש 24-26 לעיל ובטקסט הנלווה להם. עם זאת, כלל לא ברור שהלכה למעשה כך אכן יקרה בעולם המציאות. בהנחה ובשחקנים רציונליים עסקינן, הרי טוב יעשה בעל עסק, מעניק שירות או מוכר המודע לקביעה השיפוטית האמורה – שלפיה כל מוצר שימכור או ישווק עלול להוביל אותו לדיון בבית משפט מרוחק – אם יגלגל את העלות הפוטנציאלית הגלומה בהלכה זו בחזרה אל לקוחותיו ויגלם אותה במחיר המוצר או השירות שהוא מספק. כך, הצרכן היחיד יוכל אולי להתדיין בבית המשפט לתביעות קטנות הקרוב למקום מגוריו, אך מחיר

העולם שרואה בית המשפט לתביעות קטנות לנגד עיניו היא צרה, חסרה וחלקית במובהק: "תביעות אינטרנט" אינן אך תביעות צרכניות שמגיש אזרח יחיד נגד תאגיד או חברה המספקת לו שירות או מוכרת לו מוצר. עולם האינטרנט וההתנהלות הענפה המתבצעת בו, כוללים כר נרחב ומגוון של פעילויות אחרות, של אפשרויות מגוונות, ומכאן אף של מקרים רבים אחרים העלולים להנביע תביעות בעלות מאפיינים שונים שמקורן במערכות יחסים שאינן צרכניות. תביעות אלה עולות מחד גיסא בקנה אחד עם הגדרת המונח "תביעת אינטרנט", אך מאידך גיסא, ספק עד כמה ראויה ומתאימה המגמה השיפוטית האמורה לגביהן. טול כדוגמה מקרה פשוט של אדם תושב אילת המגיש נגד אדם אחר, גם הוא תושב אילת, תביעה בבית משפט השלום בתל-אביב בגין פרסום כלשהו שביצע הנתבע באתר האינטרנט שלו. עסקינן, ללא ספק, ב"תביעת אינטרנט", על פי אמות המידה שהוגדרו בפסיקה הישראלית.³⁹ משום כך, ונוכח קביעת הפסיקה שלפיה "התפוצה באינטרנט מגיעה לכל רחבי הארץ [...] והפרסום יכול להגיע לכל משתמש באתרי האינטרנט",⁴⁰ הרי שלכאורה קמה לבית המשפט בתל-אביב סמכות מקומית לדון בתביעה. אלא שספק אם קביעה כגון זו אכן עושה חסד עם הנמענים שאליהם כיוונה ההלכה הנדונה: ראשית, אין מדובר בה תביעה צרכנית, ומכאן אין בה כל יכולת או אפשרות לסייע לתובע-צרכן יחיד בהתדיינות מהירה ויעילה שהוא מנהל עם נתבע-ספק-מוכר גדול וחזק ממנו. שנית, ניהול ההליך בבית המשפט בתל-אביב אינו יעיל ואינו נוח כלל ועיקר. התובע, הנתבע, וככל הנראה אף העדים הנדרשים, כולם גרים במרוחק ממקום הדיון, ובכל מקרה אינם מקיימים את אותה זיקה מובהקת הדרושה בכללי הסמכות המקומית הנהוגים במקומותינו. שלישית וחשוב מכול, הרציונל המרכזי העומד בבסיס כללי הסמכות המקומית – אותה הגינות דיונית שתאפשר לנתבע לקבל את יומו בבית המשפט – אינו מתממש מקום שבו התביעה מוגשת במקום המרוחק ממקום מושבו של הנתבע, או במקום שאינו מקיים עמו כל זיקה עניינית. תביעה כגון זו לא ראוי שתתברר בבית המשפט המרוחק, ועצם הגשתה לפתחו של בית משפט זה מעלה חשד של ממש שמא הוגשה כדי לצבור יתרון דיוני של התובע על פני הנתבע. ואף על פי כך, תביעה כגון זו יכולה ואמורה להתברר בבית המשפט המרוחק, הווה אומר, במקום שיפוט שרירותי, שאינו מקיים קשר ענייני ומוצדק לגורמים המנהלים את התביעה או לעילה המבססת אותה, וזאת רק משום הגדרתה של תביעה זו כ"תביעת אינטרנט".⁴¹

המוצר שקנה גבוה ממחירו הראלי והראוי, דבר המשפיע לא רק על הצרכן הבודד המבקש להגיש את תביעתו, אלא על הצרכנים כולם, הווה אומר, אף על אלו שלא מעוניינים בהגשת תביעה, ועתה משלמים על המוצר או השירות מחיר גבוה מן הנדרש.

³⁹ פרשת **יעקובוביץ'**, לעיל ה"ש 12. כמו גם ההלכות בעניין על פי דיני לשון הרע, לעיל ה"ש 22.

⁴⁰ פרשת **לנדאו**, לעיל ה"ש 19, בפס' 4.

⁴¹ מצב דברים זה אינו פרי מוחו הקודח של כותב שורות אלה. למעשה, אלו הן העובדות של כמה הליכים משפטיים שנדונו בבית משפט השלום בתל-אביב. ראו: פרשת **מעטוק**, לעיל ה"ש 19; פרשת **חלבי**,

מקרה נוסף המבהיר את הכשל העומד בבסיס המגמה השיפוטית האמורה עניינו שני אנשים, האחד תושב אילת והשני תושב תל-אביב, הקושרים ביניהם קשר באמצעות אתר אינטרנט ובעקבות פרסום שהופיע באתר זה. כאשר מתגלע בין השניים סכסוך, מגיש התובע, תושב אילת, תביעה בבית המשפט הסמוך למקום מגוריו. כאן, ברי לכול כי התובע קנה לעצמו יתרון דיוני לא ראוי, המפר את המסגרת הדיונית שהתווה מחוקק המשנה מפורשות, וזאת רק, ואך ורק, לאור סיווגה של התביעה כ"תביעת אינטרנט". ובכל זאת, ובהנחה שאכן מדובר ב"תביעת אינטרנט", אין מנוס מהקביעה שלפיה בית המשפט באילת קונה סמכות כדין אשר לתביעה זו.⁴² יוצא אפוא כי הקביעה הרווחת בעניין סמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט" אינה מתאימה למקרים רבים המסווגים כ"תביעות אינטרנט": היא אינה רלוונטית מקום שבו לא מתקיימים פערי כוחות בין בעלי הדין, היינו כאשר הצדדים להליך הם אנשים מן היישוב המבקשים לברר פלוגתא בנושא או בעילה אינטרנטית; היא אינה ראויה מקום שבו לא מדובר בתביעה צרכנית מובהקת, היינו כאשר התביעה אינה מוגשת על ידי צרכן יחיד התובע תיקון, החלפה או פיצוי בגין שירות שקיבל או מוצר שרכש; והיא אינה מתאימה מקום שבו התביעה מסווגת כ"תביעת אינטרנט", אך אין הבדל ממשי ומוצדק בינה ובין תביעה שאינה "תביעת אינטרנט".⁴³ למעשה, נראה כי

לעיל ה"ש 19; פרשת **מערכת ערב ערב באילת**, לעיל ה"ש 19. מעניין לציין כי בכל המקרים הללו קבע בית משפט השלום, כי יש להעביר את התביעה לבית המשפט המקיים זיקה עניינית ונוחה לבעלי הדין, וזאת, כזכור, בניגוד להלכה הרווחת הנוגעת לסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט".

42 גם כאן, מצב דברים זה אינו פרי מוחו הקודח של כותב שורות אלה. מדובר בעובדות המבססות כמה הליכים שנדונו בבית משפט השלום ובבית המשפט לתביעות קטנות באילת. ראו: פרשת **שנייר**, לעיל ה"ש 19; פרשת **שביר**, לעיל ה"ש 19. מעניין לציין כי גם במקרים אלה קבע בית המשפט כי יש להעביר את התביעה לבית המשפט הסמוך למקום מגורי הנתבע. בעשותו כן, קבע בית המשפט כי מדובר בתביעות בעלות נגיעה זעומה לאינטרנט, וכיוון שכך, אין להחיל לגביהן את ההלכה הנוגעת לסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט", אלא את הכלל הידוע והמוכר שלפיו "ילך התובע אחר הנתבע". קביעה זו עולה בקנה אחד עם הוראת תקנות סדר הדין האזרחי העוסקת בכללי הסמכות המקומית, אך מטבע הדברים אינה עולה בקנה אחד עם הקביעה הרווחת הנוהגת בסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט". וחשוב מכך, קביעות ממין זה מבהירות כי הגדרת המונח "תביעת אינטרנט", לא כל שכן ההלכות הנוגעות לה, לוקות בחסר של ממש, עד כי כלל לא ברור – אף לא לבתי המשפט עצמם – אימתי עסקינן ב"תביעת אינטרנט" ואימתי בתביעה שאינה "תביעת אינטרנט". למותר לציין כי פסיקות אלה והחסר הממשי בהגדרה ברורה ובהלכה מנומקת, אינן תורמות כלל ועיקר ליציבות סדרי הדין, לוודאות אשר להחלתם ולבהירות המסד המבסס אותם נכוחה.

43 קצרה היריעה מלפרט את מגוון האפשרויות הקיימות. בין המקרים הרבים שניתן להעלות על הדעת בכגון דא: הליך המתברר בין בעלי דין שהכירו באתר הכרויות באינטרנט, תביעה שמגיש בעל מקצוע כנגד לקוחו בגין קשר שנרקם והוסדר באינטרנט, תביעה כספית שמגיש בעל דירה נגד שוכר בעקבות פרסום והסכמה שנערכו באינטרנט, ועוד ועוד כיד הדמיון הטובה עלינו ונוכח העובדה כי היקף הפעילות באינטרנט, ברמה האישית והמקצועית, צובר תאוצה של ממש. ראו את נתוני היקף הפעילות האינטרנטית בישראל, להלן בה"ש 53 ובטקסט הנלווה לה.

הגיזנה של המגמה האמורה רלוונטי רק בתביעות מסוג אחד ויחיד – "תביעות אינטרנט" צרכניות, ואף לא בכל אלה, אלא אך באלו שבהן מגיש התביעה הוא צרכן יחיד, המתמודד מול נתבע מאוגד ואמיד יחסית. לשון אחר, הקביעה הרווחת בשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט", ראויה לחול, על פי הגיונה, רק מקום שבו עסקינן ב"תביעות אינטרנט" צרכניות, המתנהלות בבית המשפט לתביעות קטנות, ואשר בהן מתמודדים צדדים שאינם שווים בכוחם.

אם כן, מה לבית המשפט המחוזי ולבית משפט השלום ולקביעה זו? ומה לה ולבית המשפט העליון? ומדוע להחילה גם מקום שבו היא אינה מתאימה כלל ועיקר? ואם כך הם פני הדברים, מדוע להצביע על הקביעה האמורה כהלכה הרווחת בשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" באשר הן, אף שברור כי אין הדבר ראוי להיוותר כך?

ודוק, לכשנדרש בית משפט לפסוק דין בסוגיה המונחת לפתחו, ראוי וחשוב שישאל את עצמו לא רק שאלות במישור הפוזיטיבי (הווה אומר, שאלות העוסקות באיתור ההלכה הקיימת בנושא המונח בפניו), אלא גם, ואולי בעיקר, שאלות במישור הנורמטיבי (הווה אומר, שאלות העוסקות במדיניות הראויה והרצויה שבהחלת הדין הקיים על הנושא המונח בפניו), וזאת מבלי לקבל את הפסיקה הרווחת של בית המשפט לתביעות קטנות כאמת שאין בלתה. ודאי וודאי שכך הם פני הדברים נוכח שני המאפיינים המובהקים של המקרה דנן: ראשית, פסיקתו של בית המשפט לתביעות קטנות אינה מחייבת, אינה כובלת ואף אינה אמורה להנחות את הפסיקה של טריבונל משפטי כלשהו.⁴⁴ נוכח העובדה כי רוב פסקי הדין וההחלטות העוסקות בסמכות מקומית ב"תביעות אינטרנט" ניתנו עד עתה בבית המשפט לתביעות קטנות, הרי לא קם קושי של ממש לסטות מהכלל האמור או למצער לאבחנו ולצמצמו לכדי מקרים מסוימים בלבד.⁴⁵ שנית, ובהמשך לכך, הרי שעל אחת כמה וכמה כך הוא הדבר כאשר המבקשים לסטות מקביעות אלה הם בית משפט השלום, בית המשפט המחוזי ובית המשפט העליון, שהרי בפניהם מתדיינים לא רק צרכנים המבקשים סעד נגד מי שסיפק להם שירות או מכר להם סחורה, אלא בעלי דין מסוגים שונים, בעלי

⁴⁴ בית המשפט לתביעות קטנות הוקם על מנת להעניק סעד בסכסוכים מסוימים באופן פשוט, יעיל ונגיש לכול. מכיוון שכך, בית משפט זה פועל על מנת להביא לפתרון קצר וענייני של הסכסוך המונח לפתחו. הוא אינו מטריד את עצמו, ואף אינו אמור לעשות כן, באשר לשאלות נורמטיביות שונות שראוי, או לא ראוי, להחיל בטריבונלים שיפוטיים אחרים ושונים. מחויבותו של בית המשפט לתביעות קטנות הוא להנהגת שיפוט מהיר וזול בתביעות אזרחיות יומיומיות שאינן רחבות היקף. מכאן אף חשיבותו הרבה כמכשיר להגנת הצרכן, חשיבות שהוכרה כבר במעמד חקיקת החוק שהפיה בטריבונל זה חיים. ראו גם: ד"כ 73, 2870–2885 (התשל"ה); ד"כ 77, 3510 (התשל"ו).

⁴⁵ ודאי וודאי שכך הוא הדבר נוכח העובדה כי התייחסותו של בית המשפט העליון לסוגיה צומצמה אך לתביעת לשון הרע בגין דברים שפורסמו באינטרנט. ראו: פרשת **יעקובוביץ'**, לעיל ה"ש 12; פרשת **פרל**, לעיל ה"ש 21.

מאפיינים מגוונים, אשר לגביהם צריך בית המשפט לשקול שיקולים שונים במישור הדיוני.⁴⁶

יוצא כי לא רק שהחלת הפסיקה הרווחת בתחום באופן מצומצם ונקודתי אפשרית על פי דין, אלא שנוכח זהותם של הטריבונלים האמורים, סביר אף להניח כי היא לא תוביל לליקויים ולכשלים השגורים מקום שבו עסקינן בסטייה מפסיקות קודמות (כדוגמת אי-יציבות משפטית, חוסר בהירות אשר להלכה הנוהגת וכיוצא בזה).⁴⁷ ודוק, כאשר נתקל בית משפט כלשהו, שאינו בית משפט לתביעות קטנות, בשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט", וכחלק מהניסיון להביט על הדברים בפרספקטיבה נורמטיבית, טוב יעשה אם ישאל את עצמו מי הם אלו העלולים להיפגע בעקבות החלת הקביעה הרווחת בתחום ככתבה וכלשונה, במנותק משאלת הטריבונל השיפוטי הנדרש להכריע בעניין.

התשובה לשאלה זו פשוטה במובהק. החלת הקביעה הקיימת, באופן שאינו מבחין בין סוגי המתדיינים השונים וסוגי הטריבונלים השונים, יוביל בהכרח לפגיעה באותם המתדיינים שאינם יכולים, עניינית ומעשית, לבטח עצמם מפני פגיעה עתידית של מי שיהפוך בעתיד לבוא להיות בעל הדין שכנגד: אלו שאינם יכולים ליטול מיריבם את מספר כרטיס האשראי שלו כעירבון, אלו שאינם יכולים לגלגל את עלויות ההתדיינות העתידית בפורום הרחוק אל עבר בעל דינם ואלו שביצעו פעולות מפעולות שונות באינטרנט ובאמצעותו, ועתה מצויים בעמדת נחיתות דיונית אך משום סיווגה של התביעה כ"תביעת אינטרנט". כל אלו, ורבים אחרים, עלולים למצוא את עצמם נאלצים להתדיין במקום שיפוט שרירותי, בניגוד לקביעה המפורשת בתקנות סדר הדין האזרחי, ובמנותק מהרוח ומהכוונה שביססה ועיצבה את הכללים הנוגעים לסמכות השיפוט המקומית.

צחוק הגורל: קביעה משפטית שנועדה להיטיב עם בעלי דין המצויים, בהגדרה, בעמדת נחיתות דיונית, עלולה להוביל למצב בו אם תוחל ככתבה וכלשונה, דווקא תפגע בציבור גדול של מתדיינים (חלקם נמנים עם אלו שהיא עצמה ביקשה להקל עליהם ולהיטיב עמם), תעניק לבעל הדין שכנגד יתרון דיוני לא הוגן, ותאלץ רבים-רבים, בהם אלו שהפרוטה אינה מצויה בכיסם, בניהול תביעות מתביעות שונות בפורום רחוק שאינו מקיים זיקה עניינית לתביעה ולנמעניה.

אם כן, מה ניתן וראוי לעשות על מנת לתקן את המצב הקיים? הצעד הראשון, המידי, דורש הגדרה ברורה וקוהרנטית למונח "תביעת אינטרנט". אין זה הגיוני, וודאי שאין זה ראוי, כי סוגיה משפטית תיקבע ותוחל מספר רב כל כך של פעמים

⁴⁶ והם, ככל שהדברים נוגעים לשאלת הסמכות המקומית, השיקולים המבססים ערכים ועקרונות החותרים להשגת הגינות דיונית וצדק הליכי. ראו: טבקה ובאום, לעיל ה"ש 6.

⁴⁷ למקרה אחר ושונה, שבו סטייה מהלכה מחייבת של בית המשפט העליון מובילה לכשלים ולליקויים מסוג זה, ראו: אסף טבקה "סמכות עניינית בתביעות שימוש במקרקעין: המשפט בספרים והמשפט בפעולה" **משפט ועסקים** יג 323 (2010).

מבלי שהפסיקה נתנה את דעתה, באופן שלם ומנומק, לעצם הגדרת התביעה שעליה חלה פסיקה זו, כמו גם לרציונלים השונים האמורים לבסס אותה. הגדרת המונח "תביעת אינטרנט" צריכה להביא בחשבון את העובדה הפשוטה שלפיה עד היום רוב ההליכים שנפסקו בעניין זה אמנם נדונו בבית המשפט לתביעות קטנות, אך עובדה זו אין בה כדי להצביע על התביעות שתוגשנה בעתיד לבוא, ודאי וודאי נוכח ההתפתחות הענפה של הפעילויות השונות באינטרנט, המקיפות כמעט כל תחום בחיינו.

הצעד השני, המשלים והמתבקש, דורש הבחנה מפורשת בין "תביעות אינטרנט" צרכניות ובין "תביעות אינטרנט" שאינן צרכניות. כאשר עסקינן ב"תביעות אינטרנט" שאינן צרכניות, ראוי לתהות אם יש הבדל אמתי, מוצדק ומנומק, אשר לשאלת הסמכות המקומית, בין ובין תביעות שאינן מוגדרות "תביעות אינטרנט" כלל. בעשותנו כן, עלינו לשוב ולזכור כי גם מקום שבו מדובר ב"תביעות אינטרנט" שאינן צרכניות וגם מקום שבו מדובר בתביעות שאינן "תביעות אינטרנט" כלל, קיימת זיקה ברורה ומפורשת ל"מקום" או ל"מקומות" שונים המקיימים קשר ענייני לתביעה, לעילה המבססת אותה ולבעלי הדין השונים הנוטלים בה חלק. אם כך הוא אכן הדבר, האם קיים צורך ממשי והצדקה אמיתית ליצור כלל שאינו עולה בקנה אחד עם הוראת תקנות סדר הדין האזרחי בעניין הסמכות המקומית? אכן, מדוע שב"תביעות אינטרנט" שאינן צרכניות לא יחול הכלל הרגיל והמוכר בדיני הסמכות המקומית, לפיו התובע "הולך אחר הנתבע" ומגיש את תביעתו לפורום המקיים את אחת האפשרויות הקבועות בחלופות תקנה 3 לתקנות סדר הדין האזרחי? כאשר אנו מבקשים לענות על שאלות אלה עלינו לשוב ולזכור את התכלית המונחת בבסיס כללי הסמכות המקומית, כמו גם את ההבנה כי סטייה מכללים אלה עלולה לפגוע בזכויותיהם הדיוניות של בעלי דין, זאת תוך הפרה של האיזון הקיים בין תובעים לנתבעים, ובמתן יתרון דיוני מובנה לתובע על פני הנתבע.

המצב שונה מקום בו עסקינן ב"תביעות אינטרנט" צרכניות, הווה אומר בהליכים המאופיינים במובהק בהיותם תביעות שהגיש צרכן יחיד ובהן הוא מבקש סעד בגין שירות שקיבל או מוצר שרכש מחברה או בית עסק כלשהו. בכל הנוגע לשאלת הסמכות המקומית, ברי כי תביעות ממין זה מגלמות בתוכן הבנות, שאיפות ואינטרסים מובהקים שמחוקק המשנה ובתי המשפט ודאי מבקשים לעמוד עליהן, לעודד ולתמרץ אותן.⁴⁸ בכגון דא, ולהבדיל מ"תביעות אינטרנט" שאינן צרכניות, ניתן גם ניתן להצביע בבירור על אותה הצדקה הנדרשת לסטייה מכללי הסמכות המקומית המוכרים והידועים. השאלה היחידה שיש לשאול היא האם ראוי ונחוץ לסטות מאותם כללים על מנת להשיג את אותן מטרות ויעדים שאנו מבקשים להשיג בתביעות אלה? גם בהנחה שהתשובה לשאלה זו חיובית, הרי ספק אם הדרך שנבחרה לצורך כך

⁴⁸ ראו, כדוגמה לכך, את הדברים המובאים בה"ש 24-26 לעיל ובטקסט הנלווה להן.

– הווה אומר, מתן האפשרות לתבוע בכל מקום, ודה פקטו, הכרזה על ביטול כללי הסמכות המקומית מקום שבו מדובר ב"תביעות אינטרנט" – היא הדרך הראויה, הנכונה והנחוצה. האם לא ניתן היה לחשוב על דרך אחרת שבאמצעותה ניתן היה להגיע להשגת אותה המטרה, באופן צנוע ומחושב יותר, מבלי לבטל, באופן גורף ומוחלט, הוראה מחייבת בתקנות סדר הדין האזרחי?

דרך אפשרית אחת כזו מצויה מחוץ ל-ד' אמותיו של הדין הפרוצדורלי, ועיקרה בהבנה שתביעות צרכניות – בין שהן "תביעות אינטרנט" ובין שלא – מבססות את עצמן על עסקה חוזית בין מציע וניצע, במקרה דנן בעקבות פרסום רחב היקף שהופנה לאנשים רבים ובלתי-מסוימים בכל הארץ. אם כך הוא אכן הדבר, הרי שניתן, ואף ראוי, לראות בפרסום מעין זה "הזמנה להציע הצעות".⁴⁹ הצרכן, הנחשף לפרסום-הזמנה זו והגומר אומר להיענות לה, מציע לבעל העסק-המוכר-מעניק השירות "הצעה", ואם זה האחרון מקבל את הצעתו, הרי שמתבצע "קיבול". על פי חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973, מקום שבו הניצע-המוכר מקבל את הצעת המציע-הצרכן, הרי נכרת לו חוזה, ומקום כריתת החוזה הוא במקום מסירתה של הודעת הקיבול, הווה אומר, במקום מושבו של המציע-הצרכן. עמדו על הדברים פרידמן וכהן:

"לבית משפט תהא סמכות מקומית לדון בתובענה שעילתה בחוזה שמקום יצירתו בתחום שיפוטו של בית המשפט. החוזה נכרת במקום מסירתה של הודעת הקיבול, היינו במקום מושבו של המציע. אם המציע מתגורר בתל-אביב, והניצע – בירושלים, תהא הסמכות המקומית לבית המשפט בתל-אביב. כך הוא אם תהליך כריתתו של החוזה הוא בהתכתבות רגילה, או באמצעות תקשורת אלקטרונית מסוג כלשהוא: המכתב (או המברק) (הוא הודעת הקיבול) ניתן בירושלים, אך הוא נמסר בתל-אביב. שיחת הטלפון 'ניתנת' בירושלים, אך היא נמסרת למציע בתל-אביב. הטלסקס או

⁴⁹ גבריאלה שלו דיני חוזים כרך 3 241–243 (1999). ודוק, על מנת שפנייה תתגבש לכדי "הצעה", עליה להיות מסוימת ולהעיד על גמירות דעת להתקשרות חוזית עם הניצע. גמירות דעת מוגדרת כ"רצון מגובש, כוונה רצינית והחלטית להתקשר בחוזה". שם, בעמ' 213. במקביל, קביעת ה"מסוימות" דורשת "הסכמה על מהות העסקה, זיהוי הנכס נשוא העסקה, המחיר, תנאי התשלום ועוד". שם, בעמ' 220. זאת, עד "כדי אפשרות לכרות את החוזה בקיבול ההצעה". הוראת ס' 2 סיפה לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973. היינו עד כדי כך שדי יהיה באמירת "הן" על ידי נמען ההצעה כדי להפוך הצעה זו לכדי חוזה. נוכח זאת, ברי כי פרסומים רבים באינטרנט אינם יכולים להוות "הצעה" כהגדרת חוק החוזים, משום שהם אינם עולים כדי הגדרה זו, ומכאן כי נכון וראוי כי יהיו "הזמנה להציע הצעות". ראו גם: גבריאלה שלו דיני חוזים – החלק הכללי לקראת קורסיקציה של המשפט האזרחי 189–191 (מהדורה ג, 2005).

הפאקסימילה ניתנים בירושלים, מקום מושבו של הניצע, אך הם נמסרים בתל-אביב, עת הם מגיעים למקומו של המציע". (ההדגשות שלי – א.ט.)⁵⁰

אכן כי כן, אם נביט על פרסומים רבים באינטרנט, שאינם עולים כדי "הצעה", כעל "הזמנה להציע הצעות", על היענות הצרכן לפרסום זה כעל "הצעה", ועל אישור העסקה על ידי המוכר-הספק-נותן השירות כעל "קיבול", הרי שניתן יהיה להגיע, בפשטות יחסית, אל התוצאה שאליה ביקשו בתי המשפט השונים להגיע, הכול תוך שמירה והגנה על זכויותיו של הצרכן, ובמקביל, מבלי שנזדקק לביטול כללי הסמכות המקומית בתקנות סדר הדין האזרחי.

אך גם אם נבחר לגשת לסוגיה ולתת לה מענה באמצעות כללי הפרוצדורה האזרחית, ברי כי ביטול כללי הסמכות המקומית מקום שבו עסקינן ב"תביעות אינטרנט" הוא פתרון לא ראוי, לא מכובד ובעיקר לא מכבד – לא את מחוקק המשנה, שקבע את כללי הסמכות המקומית בתקנות סדר הדין האזרחי, וקביעתו מחייבת את כל הנוגעים בעניין; לא את בעלי הדין, שפסיקה מסוג זה עלולה לפגוע בזכויותיהם הדיוניות; ולא את בתי המשפט הפוסעים בנתיב זה, שהחליטו לבחור בדרך הקלה ביותר האפשרית, ולבטל באחת כללי פרוצדורה מחייבים, משל היו סרה עודף או זבוב טורדני שכל שנדרש לגביו הוא סילוק מהיר במחי יד. אמת, כללי הפרוצדורה הם בבחינת אמצעי בלבד, ואין בהם משום קדושה. ניתן, ולעתים אף רצוי, להתאים אותם ואת הפעלתם להתפתחויות הטכנולוגיות הקיימות, להגמיש את יישומם באופן שייטיב עם בעלי הדין, ולבחון את התאמתם למציאות חיינו המשתנה. ניתן, ולעתים אף רצוי, לתהות על טיבם, להרהר בנחיצותם ואף לקרוא לתיקונם, שינוים או ביטולם. אך זאת יש לזכור: תפקידם של כללים אלה הוא ליצור מסגרת דיונית הולמת להליך האזרחי. ככאלה, הם טומנים בחובם ניסיון חיים רב, חכמה לא מבוטלת והבנה של ממש על אודות טבע האדם ואופן התנהלותו בפלוגתא האזרחית. מכאן, הדרך הנכונה והראויה להתייחס לכללים אלה ככלל, ולשאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" בפרט, אינה לבטל אותם כליל, תוך הבעת זלזול רבתי בנחיצותם, אלא לבצע בהם אדפטציה נקודתית, התאמה של העקרונות הקיימים להתפתחות הדורשת שינוי, תוך קביעת חריג מוגדר וסייג מסוים ומובחן באשר לשוני הנדרש.

המשך המגמה הרווחת כיום, זו הקובעת את אשר היא קובעת ומבטלת את אשר היא מבטלת, תוך שהיא אינה מבחינה בין סוגי התביעות השונות, בין סוגי המתדיינים השונים ובין סוגי הערכאות והטריבונלים השונים, עלולה להוביל לפגיעה של ממש בזכויותיהם של בעלי הדין ולהפרת האיזון הדיוני העדין בין תובעים לנתבעים.

⁵⁰ דניאל פרידמן ונילי כהן **הוזים** כרך א 208–209 (1991).

ד. סוף דבר

כחלל וירטואלי המאפשר תקשורת אוניברסלית, האינטרנט הוא מדיום המאתגר את כללי הסמכות המקומית במובנם הגאוגרפי המוכר. הוא אינו מכיר ואינו זקוק כלל להגבלות השגורות שטומנות בחובן המילים "מקום" ו"גבול" במשמעותן הרגילה. נוכח זאת, מבקשת הפסיקה בישראל לגזור את המסקנה שלפיה הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" היא כלל ארצית, הוזה אומר, כי ניתן להכריע בתביעות אלה בכל בית משפט בארץ, וזאת במנותק מכללי הסמכות המקומית הקבועים בדין.

קביעה זו מגלמת את דובשה של המגמה השיפוטית הרווחת בתחום, אך בד בבד אף את עוקצה: צרכן המבקש לעמוד על זכויותיו ולתבוע גורם מסחרי שסיפק לו שירות או מכר לו סחורה, יוכל לעשות כן בבית המשפט הקרוב למקום מגוריו, מבלי להידרש להוראת הדין המחייבת, ומבלי להיות מוגבל בעיקרון השגור שלפיו "התובע הולך אחר הנתבע". דא עקא, כי קביעה זו חלה כל אימת שעסקין ב"תביעות אינטרנט", והיא אינה מבחינה בין סוגי התובעים הפוטנציאליים השונים, זהותם, מערך יחסי ופערי הכוחות בינם לבין הצד שכנגד, הטריבונלים השונים שבהם עשוי להתקיים ההליך וכיוצא בזה. מכאן, יישום הקביעה האמורה והחלתה באופן גורף אינו עושה חסד עם כללי סדר הדין האזרחי. הוא מרבה אנדרלמוסיה בכללי הדין – מקום שבו נדרשים סדר, יציבות ופשטות – ומפר את אחד מעקרונות היסוד שעליהם מושתת מערך היחסים שבין הצדדים להליך – הכלל שלפיו התובע הולך אחר פורום הנתבע, וזאת על מנת להעניק לזה האחרון את היכולת ואת האפשרות ההוגנת להשיב לתביעה ולהתגונן מפניה.

קריאה מדוקדקת של פסקי הדין העוסקים בסוגיה מעלה כי הבעיה היא בסיסית ונוגעת לשורשו של עניין: הפסיקה בישראל קבעה את אשר קבעה מבלי שהגדירה מהי בדיוק "תביעת אינטרנט", מהם מאפייניה ומהי ההצדקה לסטייה משמעותית כל כך מכללי הסמכות המקומית המחייבים דווקא בתביעה מעין זו. במקום לקבוע את ההלכה כתוצר מוצדק ומנומק של התביעה ושל סממניה הייחודיים, בחרה הפסיקה בדרך הקלה ביותר האפשרית: הנחה לפיה האינטרנט והפעילות המתקיימת בו מצויים ב"כל מקום", טענה לפיה "תביעות אינטרנט" מתפרסות על כל אתר ואתר במדינה, וקביעה לפיה לכל בית משפט במדינה יש סמכות מקומית לפסוק בתביעות אלה.

לבד מהחסר הממשי בהגדרה קוהרנטית ומנומקת לסוג תביעות זה, הרי הלך המחשבה ודרך הפעולה המבססים את הדברים לוקים בכל אחד ואחד מהמישורים הללו: נוכח אופיו הייחודי של המדיום האינטרנטי, אין כל צורך, ואף לא יהיה זה נכון, לשאול על אודות הימצאותו הפיזית של האינטרנט במקום מובחן. אך גם לו נדרשנו לשאלה זו, ברי כי העובדה שלפיה לא ניתן להצביע על מקום ממשי וברור שבו "נמצא" האינטרנט, אינה מובילה אל ההנחה שלפיה האינטרנט והפעילות המתקיימת בו מצויים ב"כל מקום". אכן, האינטרנט שינה את האופן שבו אנו

מתקשרים איש עם רעהו. הוא מאפשר לנו לקיים יחסי שכנות עם אלו המצויים במקומות מרוחקים. הוא נותן בידינו את היכולת להפוך את הרחוק ביותר לקרוב, הכול באופן זמין, זול ופשוט. אבל, וזאת חשוב לומר, פעילות אינטרנטית, בדיוק כמו כל פעילות אנושית אחרת בעולמנו, נסמכת על קיומם של בני אדם, חיים ונושמים, והיא דורשת את קיומם של אלו במקומות מסוימים ומוחשיים. אנשים אלה, בשר ודם, ביצעו פעולות שונות המבססות את עילת התביעה נשוא העניין או חדלו מלבצען. בכך הם יוצרים זיקה עניינית ל"מקום" או ל"מקומות" גאוגרפיים מוחשיים וברורים. במובן זה, וככל שהדברים נוגעים לשאלת הסמכות המקומית, האינטרנט כמדיום, אינו עיקר העיקרים, שעל פיו ונוכח אופיו הייחודי יישק דבר. האינטרנט הוא אך הכלי, האינסטרומנט שאפשר את ביצוע הפעולה האנושית, או את החדילה ממנה, כמוכר וכידוע בעולמנו.⁵¹ מכאן, ברי כי תחילתה של כל "תביעת אינטרנט", בדיוק כמו ראשיתה של כל תביעה אחרת, בהוויה אנושית מסוימת, בפעילות אנושית כלשהי או בהיעדרה, המקימה זיקה למקום או למספר מקומות ברחבי הארץ. כך בתביעות המוכרות לנו מקדמת דנא, וכך אף ב"תביעות אינטרנט".⁵²

נוכח הדברים, קביעת הפסיקה הישראלית, שלפיה לכל בית משפט בכל מקום בארץ קמה סמכות מקומית לדון ב"תביעות אינטרנט", היא לכאורה קביעה תמוהה. במבט קרוב מתבררת תמונה שיש בה כדי להבהיר את הדורש הבהרה: כ-70% מ"תביעות האינטרנט" נדונו ונפסקו בבית המשפט לתביעות קטנות. בית משפט זה, מעצם טיבו וטבעו, נחשף לתמונה חלקית ומסוימת של עולם המשפט בכלל ושל "תביעות אינטרנט" בפרט – הוא דן בעיקר בתביעות צרכניות שבהן התובע הוא יחיד המבקש לעמוד על זכויותיו ולדרוש פיצוי, החלפה או תיקון הנובעים מהפרה לכאורית של זכויות אלה בידי גוף מסחרי גדול ואמיד יחסית. גם אם נניח כי ראוי ונכון לבצע שינוי נקודתי בכללי הסמכות המקומית באשר למקרים כגון אלה, הרי ברי כי לא ראוי ולא נכון יהיה להחיל תיקון מעין זה כל אימת שאנו נתקלים ב"תביעות

⁵¹ "Like the telephone, the telegraph, and the smoke signal, the Internet is a medium through which people in real space in one jurisdiction communicate with people in real space in another jurisdiction". Goldsmith, *The Internet and the Abiding Significance of Territorial Sovereignty*, לעיל ה"ש 34, בעמ' 476.

⁵² וראו בעניין זה: Frank H. Easterbrook, *Cyberspace and the Law of the Horse*, 1996 U. CHI. L. F. 207 (1996). לדבר על חוקי האינטרנט כעל חוקים נפרדים ועצמאיים, טוען איסטרברוק, דומה למצב שבו נעסוק ב"חוקי הסוס" כשעסקינן במקרים שעניינם מכר סוסים, אנשים שנבעטו על ידי סוסים או רישוי ומרוצי סוסים. המשפט כולל עקרונות כלליים ומאחדים, והם חלים, על הרציונלים שבהם, גם כשמדובר בתביעות שעניינן סוסים וגם בתביעות העוסקות במחשבים ובמרחב המקוון. רוב רובן של ההתנהגויות במרחב האינטרנטי ניתנות לסיווג במסגרת כללי וענפי המשפט הקיימים, זאת מבלי שיקום הצורך להמציא את המשפט מחדש. מכאן, ראוי להמשיך ולהחיל את הדין הקיים, בשינויים המחויבים, מבלי לפתח דין חדש או להתעלם התעלמות רבת מהדין הקיים ומהרציונלים העומדים בבסיסו.

אינטרנט": המונח "תביעת אינטרנט" טומן בחובו מקרים רבים-רבים אחרים, שאינם עולים בקנה אחד עם המקרה הטיפוסי שרואה בית המשפט לתביעות קטנות לנגד עיניו. מכאן, החלת קביעה משפטית זו על כל "תביעת אינטרנט", יש בה כדי להפר את האיזון הדיוני הנדרש בין בעלי הדין בתביעה האזרחית, להעניק לתובעים יתרון דיוני מובהק על פני בעלי דינם, ובמקרים רבים להוביל לפגיעה של ממש בזכויותיהם של נתבעים בהליך אזרחי. בעיקר תפגע מגמה שיפוטית זו בבעלי דין חסרי אמצעים, שימצאו עצמם עתה, נוכח קביעה רווחת זו, כשהם נדרשים להתדיין בבית משפט מרוחק שאינו מקיים כל זיקה עניינית לתביעה שבה הם מעורבים.

הקביעה הרווחת לגבי "תביעות אינטרנט" לוקה אפוא לא רק במישור הדסקריפטיבי, היינו בתיאור שגוי וחסר של מצב העניינים הקיים, אלא גם במישור הנורמטיבי, היינו בקביעת מדיניות משפטית גורפת וכללית מקום שבו נדרש קו פעולה עדין ומדויק, שיוביל ליציבות, לסדר ולהגינות דיונית. הדברים מקבלים משנה תוקף נוכח הפופולריות חסרת התקדים של השימוש באינטרנט ככלי מרכזי ומשמעותי בחיינו: בישראל בלבד נאמד היקף כלכלת האינטרנט בסכום של כ-50 מיליארד שקלים חדשים בשנה, כ-6.4% מהתוצר המקומי הגולמי.⁵³ נוכח נתונים אלה, ברי כי שאלת הסמכות המקומית ב"תביעות אינטרנט" תשוב ותעלה בפני בתי המשפט השונים בארץ, ולא תישאר נחלתו המובהקת של בית המשפט לתביעות קטנות. בכגון דא, נכון וראוי יהיה לבחון את התאמתם האפשרית של כללי הסמכות המקומית לסדרי העולם המשתנים. עם זאת, נכון וראוי לא פחות יהיה לשוב ולעמוד על חשיבותם של כללי הסמכות הללו, על תפקידם בשמירת כללי היסוד הדיוניים ועל נפקותם ביצירת מסגרת דיונית ראויה והוגנת.

⁵³ למחקר על אודות היקף כלכלת האינטרנט בישראל, ראו: www.e-conomy.co.il/report/E-conomyHebrew.pdf (נבדק לאחרונה ב-9.10.2012). מסקנות המחקר מאששות לא רק את היקף הפעילות הענפה באינטרנט דהיום, אלא גם את קצב הצמיחה החזוי של פעילות זו, העומד על כ-85 מיליארד שקלים חדשים בשנת 2015, שיהוו כ-8.5% מהתוצר המקומי הגולמי. מעניין לציון בהיבט זה כי נתוני הגלישה באינטרנט בישראל גבוהים מאוד ביחס לנתוני הגלישה בעולם: על פי מאגר נתוני האינטרנט העולמי (Internet World Stats), כ-74% מאזרחי ישראל גולשים באינטרנט: www.internetworldstats.com/me/il.htm (נבדק לאחרונה ב-9.10.2012). להיקף פעילות זה, הנוכחי והחזוי, נפקות משפטית מובהקת, גם בכל הנוגע לשאלת הסמכות המקומית בסדר הדין האזרחי.